

KRAS

ISSN 1318-3257
Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

DIO MED
FARM

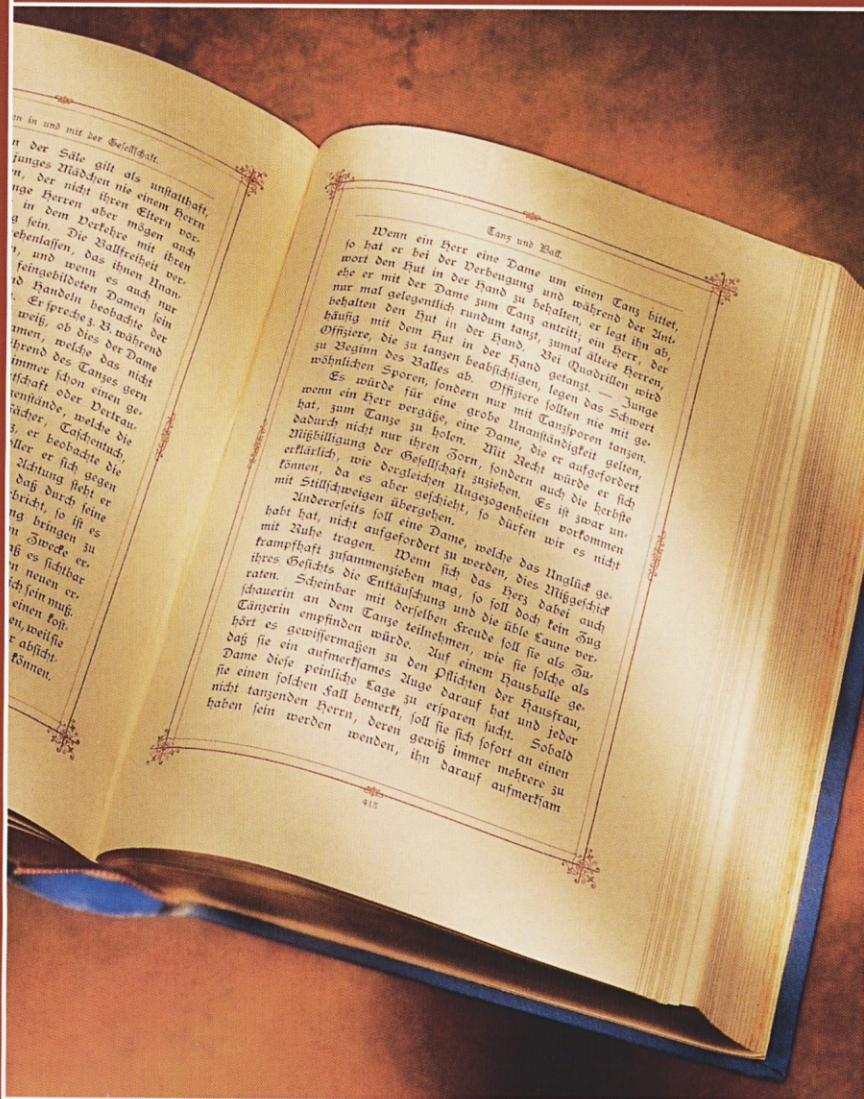
April 1997 št. 20
cena 500 SIT

mobitel

SLOVENSKI OPERATER NMT & GSM

PODPIRA REVILJO KRAS V NJENIH PRIZADEVANJIH ZA OHRANITEV NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

KNJIGA

knjiga SLO

das Buch A

libër AL

книга BG

knjiga CRO

kniha CZ

das Buch D

un libro E

ki-tab ET

le livre F

the book GB

βιβλίο GR

könyv H

il libro I

bok N

boek NL

livresco P

książka PL

кнѣга RUS

bok S

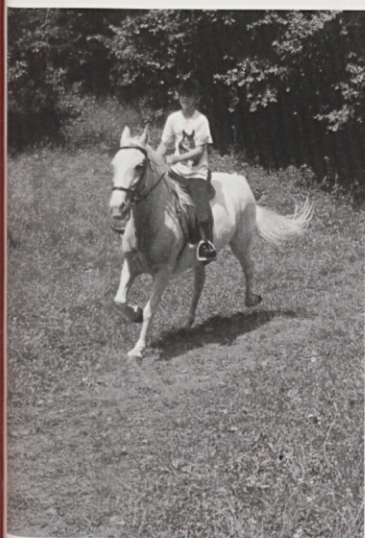
kniha SQ

kitab TR

the book USA

delo - tiskarna d.d.

Dunajska 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, Telefon: 061 314 346, 061 318 095, Fax: 061 302 658

Na naslovnici:
Turizem na Krasu
foto: Lev Lisjak

Telefoni revije Kras:

061/125-14-22

064/212-276

067/78-434

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 1000 Ljubljana, Rimska 8 - telefon +386-061/125-14-22 - Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj - Naslov uredništva: Revija Kras, 6223 Komen, p.p. 17, telefon: +386-067/78-434 - Maloprodajna cena 500 SIT, 5.000 Lit, 6,00 DEM, 4,00 \$; naročnina šestih zaporednih števk s pošto dostavo v Sloveniji 3.000 SIT, za tujino s pošto dostavo 80.000 Lit, 80,00 DEM, 60,00 \$ - Žiro račun: Mediacarso, d.o.o., 50100-603-4311 - Tisk: Delo-Tiskarna, Ljubljana - Fotografije: fotoagencija Mediacarso - Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača - Brez izdajateljevega pisnega dovoljenja ponatis ali kakršno koli povzemanje objavljenih prispevkov iz revije Kras ni dovoljeno - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras s prilogami med proizvode informativne narave, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257.

Organizacija tiska:

K Korotan Ljubljana d.o.o.

D 73779/<4>, 1997
KRAS

199702007, 20

COBISS 0

Iz vsebine

APRIL 1997, št: 20

Agencija Kras:	KRAŠEVEC V DRŽAVNEM ZBORU	3
Agencija Kras:	KAKO ZAUSTAVITI ZARAŠČANJE KRASA?	4
Marko Kravos:	PRAVCA S KRASA	6
Dr. Andrej Kranjc:	SEDMI MEDNARODNI SIMPOZIJ O SLEDENJU VODA	8
Dr. Andrej Kranjc:	CILJ NAJ BO: SVETOVNI KRASOSLOVNI CENTER	10
Dušan Rebolj:	INFORMACIJSKI CENTER KRAS	12
Matjaž Harmel, Jurij Kobal:	NASTAJA NAČRT UPRAVLJANJA	14
Tatjana Rener:	REGIONALNI RAZVOJ OBMOČJA OB SLOVENSKO - ITALIJANSKI MEJI	16
Zvezdana Koželj:	STAVBNA DEDIŠČINA NA PIVŠKEM	20
Jožko Žibera:	"POD TO JAMO JE DRUGA, LEPŠA!"	26
Uredništvo:	PO DOLINI REKE MIMO ŠKOCJANSKIH JAM DO TIMAVE	27
Viljem Borjančič:	PRILOŽNOST ZA KULTURNO -TURISTIČNO PROMOCIJO KRASA	28
Agencija Kras:	ZA POMOČ POLICIJE POKLIČITE PO TELEFONU 113!	30
Ida Vodopivec-Rebolj:	POVABILO DIOMED FARME!	32
France Kralj:	KRAS V VRTINCU TURŠKIH VPADOV, REFORMACIJE IN PROTIREFORMACIJE	36
Husqvarna:	ČLOVEK JE V SREDIŠČU POZORNOSTI PRI RAZVOJU NOVIH PROIZVODOV	40

UVODNIK

V marcu 1997 so pretekla tri leta izhajanja revije Kras...

Ustanovitev tako specifične revije je bilo pogumno in hkrati tudi tvegano dejanje, saj se je njenega izdajanja lotilo podjetje s svojim kapitalom in brez vnaprej zagotovljenih ter finančno zanesljivih sponzorjev, pripravljenih pomagati mediju, ki nima za svoj prvi cilj ustvarjanje dobička. Dejstvo, da revija živi in izhaja že polna tri leta, kaže, kako že segajo njene korenine do tistih sokov, ki ji omogočajo življenje. Ne zagotavljajo pa ji še tistega polnega razcveta, ki bi ga revija dosegla z zagotovitvijo rednejšega dotoka prepotrebnih sredstev za njeno urejevanje in izdajanje.

Revija Kras utrjuje v javnosti ugled resnega in koristnega medija. V njej se kaže najprej zavest ustanoviteljev in podobno razmišljajočih več kot tristo sodelavcev, da je vsak košček Slovenije naš dragulj in problem hkrati, Kras pa je med njimi še posebej občutljiv za vsakršno človekovo (ne)dejavnost. Pri tem ne smemo prezreti tudi tega, da se Slovenija razprostira na veliko širšem območju kraškega značaja, kot ga obsega zemljepisno ime pokrajine Kras. Zato je vse, kar predstavlja izkušnjo v raziskovanju in urejanju posebnosti na Krasu, v veliki meri tudi nacionalnega pomena. In v tem okviru predstavlja revija Kras pomembno sestavino nastajajočega projekta splošnega pomena za Slovenijo.

Ustanovitelji in vsi, ki so že podprli revijo Kras, so natanko vedeli, kakšno poslanstvo naj opravlja in kaj hočejo doseči z njo. O tem jasno priča njena vsebinska zasnova v podobi vrste konkretnih tem, strnjenih v zaokrožen repertoar. Prav tega se držijo in ga poglobljajo tudi uredniki in avtorji tehničnih prispevkov revije. To je hkrati tudi eden izmed nujnih pogojev za obstoj in razvoj revije. Nič manj pomembno pa je dejstvo, da je nje-nim izdajateljem uspelo pridobiti krog požrtvovalnih sodelavcev-strokovnjakov in poznavalcev Krasa, njegovih zakonitosti in posebnosti, ki s svojimi tehničnimi prispevki dvigajo od izdaje do izdaje kakovostno raven revije Kras.

Naj strnem!

Revija Kras je nepogrešljivo sredstvo za ustvarjanje čvrstejših povezav z vsemi, ki so resnično zainteresirani za razvoj Krasa in drugih kraških območij v Sloveniji. Zato naj bi zagotavljali tudi sredstva za uresničevanje te njene organizacijskopovezovalne vloge. Navsezadnje predstavlja dosedanjih dvajset številčk revije Kras po svojem obsegu tisoč strani in s 525 objavljenimi sestavki poleg 890 objavljenih slik že kar bogato zbirko zajetnih petnajstih knjig o Krasu in kraških zanimivostih!

Naslov uredništva:
1000 Ljubljana, Rimska 8

Telefon: 061/125-14-22
067/78-434

Prof. mag. Pavle Zrimšek

V petek, 25. aprila, prvi debatni večer s poslancem Davorinom Terčonom

KRAŠEVEC V DRŽAVNEM ZBORU

Agencija Kras

Revija Kras prireja KRAŠKO TRIBUNO s poslancem v Državnem zboru Davorinom Terčonom s Klanca pri Komnu, ki bo v petek, 25. aprila 1997 ob 18. uri v gostilni Grča v Hruševici pri Štanjelu. Na njej bo poslanec s Krasa in Brkinov v témi "Poslančevo poslanstvo" predstavil delovanje slovenskega parlamenta in svoj pogled o možnostih, da hkrati v njem zastopa interese svojih volilcev in interese vseh državljanov Republike Slovenije.

Zizvolitvijo Davorina Terčona iz Liberalne demokracije, dipl. upravnega pravnika, v Državni zbor je dobil tudi Kras z Brkini svojega predstavnika v zakonodajnem telesu Republike Slovenije. Zato se je revija Kras odločila občasno in po potrebi prirejati z njim debatne večere KRAŠKA TRIBUNA. Na tribunah bodo s povezovalčevim usmerjanjem poslanec Davorin Terčon in povabljeni politiki, gospodarstveniki, strokovnjaki, razumniki, predstavniki državnih organov in lokalne samouprave razpravljali o vnaprej izbrani, za Kras in Brkine pomembni témi ter odgovarjali na vprašanja udeležencev. Vse z namenom, da se ugotovi stvarne in uresničljive razvojne cilje Krasa in Brkinov ter spodbudi njihovo uresničevanje.

Osnovni nameni debatnih večerov KRAŠKA TRIBUNA so štirje.

Prvi: Ugotoviti in razčleniti za Kras in Brkine pomembna vprašanja, katerih ureditev oziroma razrešitev je nujna, a možna le s parlamentarno proceduro in odločanjem Državnega zbora, ker je treba sprejeti ali spremeniti zakone in na njihovi osnovi podzakonske akte.

Drugi: Poslancu Davorinu Terčonu posredovati kar najbolj sveže in podkrepjene argumente za njegovo zastopanje interesov Krasa in Brkinov v slovenskem parlamentu in pri tem upoštevati tudi interese vseh državljanov Republike Slovenije.

Tretji: Spodbujati ustvarjalen dialog med udeleženci debatnih večerov in dogovarjanje za usklajene aktivnosti, katerih cilj je nadaljnji vsestranski razvoj Krasa in Brkinov.

Četrti: Omogočati novinarjem sprotno seznanjenost o pomembnih vprašanjih za Kras in Brkine ter z njihovim sprotnim poročanjem o tem promovirati in popularizirati to območje v slovenskem prostoru.

Vsebina prve KRAŠKE TRIBUNE bo poslančevo poslanstvo. Poslanec Davorin Terčon pravi, da zato, ker se o poslančevem poslanstvu vprašuje volilec, ko se odloča, koga bo volil, ker si tako vprašanje zastavljajo številni državljani, ki spremljajo delo Državnega zbora, ker slehernega državljanu okvirjajo zakoni in drugi predpisi, ki jih sprejemajo poslanci v Državnem zboru, in ker si morajo vseskozi, ves čas svojega mandata, znati odgovarjati na to vprašanje tudi poslanci sami! Upoštevati je namreč treba hkrati globalni

in lokalni družbeni interes; poslanstvo je enako pomembno za vso slovensko družbo in za vse državljane Republike Slovenije kakor tudi neposredno za volilno telo volilnega okraja, ki je poslanca izvolilo. In prav zato si je poslanec s Krasa in Brkinov Davorin Terčon izbral za svojega sobesednika strankarskega kolego z dolgoletnimi delegatskimi in poslanskimi izkušnjami Toneta Anderliča.

Revija Kras bo na svojih straneh in v sodelovanju z drugimi mediji napovedovala debatne večere KRAŠKA TRIBUNA, skupaj s poslancem Davorinom Terčonom izbirala povabljene sobesednike, jih organizirala ter na svojih straneh v rubriki KRAŠKA TRIBUNA predstavljala najpomembnejše ugotovitve, stališča in priporočila udeležencev debatnih večerov s poslancem Davorinom Terčonom. Poročala pa bo tudi, kako uspeva poslanec s Krasa in Brkinov v parlamentu uresničevati svoje poslansko poslanstvo!

Kraljeva kmetija in gostilna Grča v Hruševici je med najstarejšimi v vasi. Gostilno so odprli pred tridesetimi leti. Ker je Kras ne le slovenska marveč svetovna znamenitost, se Kraljevi trudijo, da bi bil njihov lokal več kot popotna postaja. Poslopju so ohranili vso tipiko kraške arhitekture. Ker spoštujejo okus gostov, nudijo

poleg jedi in pijač tipične kraške kuhinje tudi jedi in pijače mednarodne kuhinje.

Zagotavljajo, da je vse pripravljeno iz pridelanega na domači kmetiji in pri sosedih. Gostilna je odprta vse dni, ob torkih in sredah pa obratuje le za vnaprej prijavljene skupine več kot 20 oseb. Telefon: 067/79-224!

Kraljeva kmetija in gostilna

V sredo, 7. maja, v Novi Gorici in na Krasu
okrogla miza revije Kras:

Kako ZAUSTAVITI

Agencija Kras

Konferenčna
dvorana

V sodelovanju z Ministrstvom za kmetijsko, gozdarstvo in prehrano in Ministrstvom za okolje in prostor ter v sodelovanju z Ekološkim forumom LDS pripravlja revija Kras pogovor za okroglo mizo z osnovnim vprašanjem, kako razumno zaustaviti zaraščanje Krasa. Pogovor za okroglo mizo bo v sredo dopoldne, 7. maja, v Hitovi konferenčni dvorani Perla v Novi Gorici, ogled zaraščanja Krasa in nekaj primerov uspešnega kljubovanja njegovemu zaraščanju pa bo popoldne istega dne. Ker gradi svojo novo razvojno strategijo tudi na turistični ponudbi Krasa in zaradi tega na ohranjanju njegova kulturne krajine novogoriški HIT, se je pridružil reviji Kras v njenih prizadevanjih za ohranitev naravne in kulturne dediščine Krasa.

Zamisel o takem pogovoru kakšnih 80 do 90 vrhunskih strokovnjakov, raziskovalcev, gospodarstvenikov ter politikov z lokalne in državne ravni, pa tudi Kraševcev - lastnikov posesti - ob navzočnosti novinarjev javnih občil, kar je posebnost okroglih miz revije Kras, se je porodila na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Uredništvo revije Kras bo po pogovoru pripravilo iz povedanega za okroglo mizo in na osnovi ogleda na Krasu tematsko izdajo, katere cilj bo vsestranska podpora možnim in uresničljivim predlogom, kako razumno zaustaviti zaraščanje Krasa. Nakazanih je že nekaj možnosti, kot so, na primer: denarno spodbujati rejo drobnice in krav-dojilj, ustanavljati pogodbene pašne skupnosti za govedo in drobnico, denarno spodbujati obnovo pašnikov in travnikov za pridelovanje naravne krme, denarno spodbujati biološko pridelovanje vrtnin, ipd. Pri tem denarnega spodbujanja širjenja s trto zasajenih kraških površin posebej ne omenjamo.

Pobudo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano podpira tudi Ministrstvo za okolje in prostor. Skupina strokovnjakov z njegove Uprave za varstvo narave se prav v okvirih zahtevnega Phare projekta Kraški (regijski) park ukvarja tudi s posledicami hitrega zaraščanja Krasa in z možnostmi, da se ohrani tipično kraško kulturno krajino, saj je z gozdom poraščena že polovica Krasa.

S tem problemom se soočajo tudi krajinarji, gozdarji in še marsikdo. Žal pa ni tistega pravega, gospodarskega razloga, ki bi lastnike gozdnih površin, gmajn, pašnikov, travnikov in njiv na Krasu in Brkinih spodbujal vsaj ohraniti sedanje razmerje med temi površinami! Naj so kmetje ali ne, ne vidijo stvarnega gospodarskega in ne kakršnega koli drugega razloga, da bi svoje gozdove obvladovali, jih kultivirali z ustrežnejšimi mešanimi drevesnimi sestoji, gmajne spet uporabljali za pašo drobnice in govedi, travnike izrabljali za pridelovanje krme, če jih že ne

postopno spreminjali v obdelovalne površine - njive. Ni pravih spodbud države, pravijo, pa tudi ne zagotovil, da bi se to dolgoročneje izplačalo.

Očitno se med njimi še ni razširila izkušnja nekaj zanesenjaških rejcev drobnice, organiziranih v Društvu rejcev drobnice s Krasa. Hkrati, ko vse svoje pridelke - od mesa do mleka in mlečnih izdelkov - lahko prodajo kot za med in to kar na domu, s kontrolirano pašo zaustavljajo razraščanje podrasti in prodiranje gozda na pašnike ter celo travnike... In očitno tudi izkušnje govedorejcev na Krasu, ki so se

ZARAŠČANJE KRASA?

tudi tržno uveljavili, še niso prodrle med kmete ali nekdanje kmete, ki so včasih gojili govedo, da bi jih prepričale o smiselnosti ponovne reje goveda na Krasu in v Brkinih.

Posebno vprašanje je tudi lastnikov odnos do zemlje in njene rabe ali ne-rabe. Zemljiška posest je resda kapital, ki je kot lastnina nedotakljiv. Z nacionalnega vidika in z vidika ekonomske moči države pa ni vseeno, kolik del nekdanj kultiviranih in obdelovanih ter gospodarsko izkoriščenih površin je sedaj neobdelanih, neizrabljenih, nekoristnih in v smislu ohranjanja pristne kraške kulturne krajine celo škodljivih. V razvitih državah so izoblikovali takšne davčne sisteme, ki lastnike spodbujajo z gozdovi in obdelovalnimi površinami gospodarno ravnati. Kdor z gozdom umno gospodari, skrbi za njegovo obnovo in racionalno izrabo, kdor obdelovalne površine - njive, vinograde, sadov-

njake, travnike in pašnike ter gmajne - uporablja in jih s tem ohranja, mu država priznava zmanjšan davek na posest. Kdor je do nje neodgovoren, opušča skrb zanjo ter dopušča zaraščanje obdelovalnih površin, ga država z velikim davkom prisili tako posest dati v najem in uporabo zemljiškim skladom, skupnostim, podjetjem ali zasebnikom, če se jo ne odloči prodati... Zato bo treba tudi pri nas razviti spodbude za ohranjanje kultiviranih in obdelovanih površin!

O vsem tem in zlasti o posledicah nadaljnega zaraščanja Krasa ter o možnostih, da se nekontrolirano širjenje gozda in gozdnih sestojev na obdelovalne površine razumno zaustavi in obvlada, bodo spregovorili za napovedano okroglo mizo revije Kras. Njena posebnost pa bo tudi ogled v naravi sami.

Udeležencem okrogle mize bodo strokovnjaki pokazali, kako agresivno se razrašča gozd na Krasu, kako se zaradi tega spreminja in izginja kraška kulturna krajina, pa tudi, kako je mogoče z rejo govedi in drobnice zaraščanje krasa razumno zaustaviti in ohranjati pašnike, travnike ter druge obdelovalne površine pravemu namenu.

Kdor bi se rad udeležil okrogle mize "Kako razumno zaustaviti zaraščanje Krasa?", ker bi rad s svojimi strokovnimi in utemeljenimi argumenti prispeval h kakovosti pogovora in dogovora udeležencev, naj to sporoči uredništvu revije Kras: Media Carso, d.o.o., 1000 Ljubljana, Rimska 8, telefon/fax: 061/125-14-22!

Kako se tudi v današnjih dneh skoti

Pravca S KRASA

Marko Kravos

KOZJA PAMET

Tudi praprot v gozdu je imela nekoč široke, gladke liste, kot palme v Afriki. Z njimi se je pahljala, ko je bilo vroče, lovila roso, da so potem njene korenine pile, ali pa je s temi listi enostavno kazala jezik kozam, ki so se tam okrog pasle.

Pa so se koze zmislile, da pošljejo v mlekarno ostro pismo, v katerem bi zahtevale, da tudi njihovo mleko drago prodajajo, ne samo kravje. Tudi one bi rade veliko zaslužile in potem šle kdaj na počitnice na morje. Saj si to danes privošči že vsaka krava.

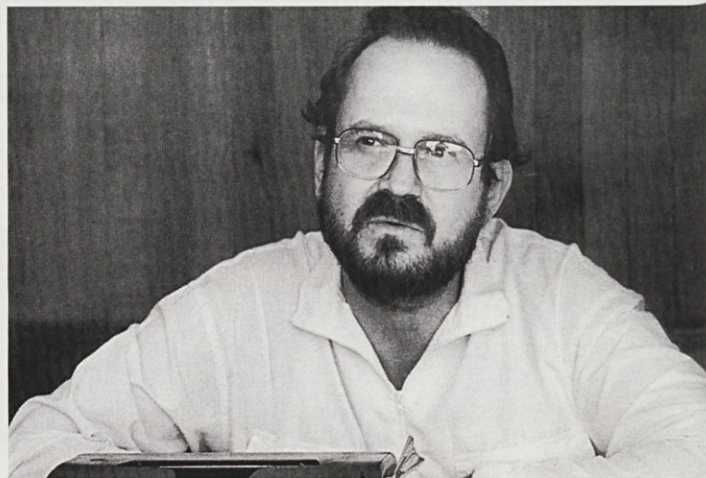
Za papir so si vzele širokolistno praprot, za pisanje pa kar trnje z grmovja, tako da bo protest dovolj oster. Ali pa so to počele samo zato, ker niso vedele, kaj vse je treba imeti za pisanje. Pač niso bile šolane.

Pišejo in pišejo svoj proglas, zeleni list pa se kar cefra in trže, da je na koncu že ves zluknjan in zguban in nobeni stvari podoben.

In kaj je iz vsega tega nastalo?

Do mlekarn kozje pismo ni nikoli prišlo in zato tam še ne prodajajo kozjega mleka. Praprot je od tistega kozjega kracanja dobila kodraste in čipkaste liste. Včasih v gozdu tudi male srnjačke oblečejo v pražnje in takrat jim dajo okrog vratu ovratnik iz praprotnih čipk.

Koze pa so po tistem nesrečnem poizkusu s pismom le začele hoditi v šolo. Zdaj že znajo pisati s pravim pisalom na pravi papir. Le ko je treba postaviti vejico, je križ: vsako takoj sproti požrejo.

Marko Kravos, pesnik in publicist iz Trsta, predsednik Slovenskega PEN centra, 1000 Ljubljana, Tomšičeva 12

Marsikdo danes beži iz hrupnega mestnega vrveža v osamo, kjer išče mir in stik z naravo. Nemalo takih begunov je tudi na Krasu...

Seveda zame Kras ni bil nikoli bolj ali manj eksotično skrivališče, saj je hrib za mojim rodnim sv. Ivanom, predmestjem Trsta, ves prepreden s kamnitimi ogradami in iz njega štrlijo osamljeni borovci kot nemarni, uporni čupi nepočesanega dečka. Pa tudi vsakdanje mleko, ki smo ga pili doma, je tovorila z osličkom in v kanglah Kristina z Gropade. Kras mi je torej v žilah.

Pred nekaj leti pa sem pokukal na Gorjansko, k Mozetičevim, kjer sta se Klavdija in Miloš začela ukvarjati s kozjerejo, ob tem pa snovala spremno dejavnost: sirarstvo, kmečki turizem in kar je še takega. Stvar se mi je zdela tako skladna z vsemi "zelenimi" pobudami po svetu, obenem pa tako izvirna kraška, tradicionalna, da sem še sam zavzdihnil: Ah, kako je to pogumno in lepo... Blagor njima!

Zgleda sicer, da so sovaščani z Gorjanskega nekaj vihali nosove, češ, prišli bomo na slab glas - saj je bila koza na Krasu nek-daj simbol revščine. Imenitnih sirnih namazov in drugih dobrot, ki jih je malo gospodarstvo Mozetičevih nudilo, pa okolje - seveda - še ni poznalo; toliko manj jih je znalo ceniti in uživati. V Parizu morda že, morda v Milanu ali na Dunaju, celo v kakih prestižnih lokalih kje med Kranjem in Ljubljano, a na Krasu..?

Nekako sem se zbal za tistih štirideset kozic, plemenitih po videzu, predanih pri molži in gosposkih ob postopanju po gmajni. Po drugi strani pa so mi čudoviti šopki divjih rož, ki jih je se-

stavljala Klavdija, govorili tudi o tem, kolikšna mera ljubezni in koliko pristrčnih vezi se je stkalo med Mozetičevima in kraškim svetom, s kozami vred. Ljubezen premaga vse ovire; kaj bi nezaupljivo okolje in naglušni trg! - Tako sem si mislil. Pa zgleda, da drži tudi rek, po katerem gre ljubezen vedno skozi velike preizkušnje: začeto podjetje je bilo po eni strani preveliko, da bi ne štrlelo iz svojega okolja, in premajhno, da bi se prebilo na tržišče in ga spremenilo, ga obogatilo z oplemenitenim tradicionalnim pridelkom Krasa. Moji strahovi so se te dni res uresničili: pogumni-ma kozjerejcema je zmanjkalo energije, časa, spodbude.

Čisto v prazno pa ta njuna kozja pravljica le ni izšla. Ne samo, da je ostala po njuni zaslugi križem po Sloveniji večšina sirjenja s kozjim mlekom; ne samo, da bo tudi plemenita kozja pasma, ki sta jo zanesla na Slovensko, gotovo imela še veliko zarođa drugod po Primorskem; tudi drugače je zagnanost in navdušenje Mozetičevih pustilo sled.

Kmalu po prvem obisku v njihovi gostoljubni domačiji* so v meni spregovorile kozice in nastala je pravljica, ki sem jo najprej, konec 1993, objavil v otroški reviji Galeb, decembra 1996 pa je ugledala luč svetâ še v knjižni obliki. V veliki slikanici, ki jo je celovška Mohorjeva založba izdala pod naslovom "Ko je zemlja še rasla", ji dela družbo še sedem podobnih pravc in zgleda, da imajo otroci z njimi kar veselje.

Tu jo imate! Kot otroško igračo ali kot spomenik skromni živalici in poizkusu, da bi se spet naselila po naših gmajnah in tako znova sooblikovala kraško pokrajino! Pa tudi človeka v njej bi lahko spet po malem navajala na skromnost in na pristne okuse...

V Trstu, marec 1997

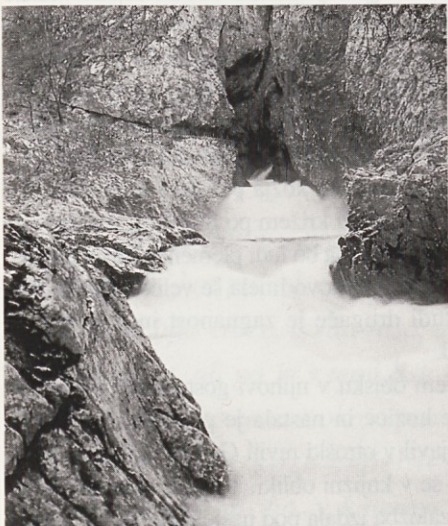
* Glej prispevek Tanje Bordon "Obnovljena kraška hiša Mozetičevih pritegne obiskovalce s svojo preprosto lepoto", revija Kras, št. 5, 1995, str.28-31 - op. uredništva.

Od 26. do 31. maja
v Portorožu...

SEDMI MEDNARODNI SIMPOZIJ O SLEDENJU VODÂ

Dr. Andrej Kranjc

V hotelskem kompleksu Bernardin v Portorožu bo od 26. do 31. maja 1997 sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ (7th International Symposium on Water Tracing). To bo ne samo največji svetovni dogodek v tej stroki v okviru Mednarodne zveze za sledilno hidrologijo (Association of Tracer Hydrology - ATH), ki je vsakih pet let. Bo tudi velik raziskovalni in izdajateljski izziv, pomemben tako za napredek krasoslovja, hidrogeologije in hidrologije v svetovnem merilu. In bo tudi zelo pomembna priložnost za uveljavitev slovenske znanosti in slovenskih raziskovalcev ter hkrati za seznanjanje strokovnjakov vsega svetâ s slovenskim krasom in s Slovenijo sploh. Na zadnjem, to je 6. simpoziju leta 1992 v nemškem mestu Karlsruhe, je ATH zaupala organizacijo naslednjega simpozija in s tem povezanih terenskih raziskav slovenskim članom ATH, koordinacijo pa Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU iz Postojne. Generalni sponzor simpozija in vseh spremljajočih prireditev je HIT, d.o.o., Nova Gorica.

Škocjanske jame,
kanjon Reke v Veliki dolini

Glavni namen simpozijev Mednarodne zveze za sledilno hidrologijo je iskanje novih sledil in sledilnih metod, preizkušanje njihove uporabnosti, možnosti za njihovo odkrivanja v vodi in ugotavljanje, kakšna je praktična vrednost sledila. V pripravi na simpozij so bila opravljena v okviru mednarodnega projekta "7. SWT: Širjenje škodljivih snovi v krasu - Sledila in modeli v različnih vodonosnikih" hidrološka preučevanja kraških podzemeljskih vodâ na Trnovsko-Banjski planoti (1993-1995), o čemer je že poročala junija 1994 v 3. številki na straneh od 30 do 32 tudi revija Kras. V tem projektu, ki sta ga sofinansirali predvsem Ministrstvo za okolje in prostor in Ministrstvo za znanost in tehnologijo, je sodelovalo kakšnih 50 raziskovalcev šestnajstih inštitutov iz Avstrije, Nemčije in Slovenije. Podrobno so opravili predhodne raziskave (geološke, hidrološke, geomorfološke, speleološke, meteorološke, vključno z opazovanjem izotopov v padavinah), bistvo projekta pa je bilo sledenje vodâ, da se ugotovi (in deloma dopolni dosedanje vedenje, kakšne so)

vodne zveze, hitrosti in intenzivnosti teh zvez v različnih hidroloških situacijah ali razmerah, da se ugotovi primernost sledilnih metod glede na okoliščine in na podlagi dobljenih rezultatov ugotovi možnosti za onesnaževanje kraškega podzemlja oziroma kraške vode vodonosnika Trnovsko-Banjske planote s površja..

V okviru projekta je bilo opravljenih več sledenj (barvanj) vodâ v osrednjem delu planote, kjer smo sledilo injicirali v požiralnike, vrtače in kraška brezna, in tudi v njenem obrobju (Lokva pod Jamo pri Predjami in Belščica v Grapi). Kot bolj "športni" podvig omenjam pobiranje vzorcev vode v najglobljih brezni (Jazben, globok 334 metrov, in Velika ledenica v Paradani, globoka kakšnih 700 metrov), injiciranje barvila v brezno zgodaj pomladi (ko je bila na planoti še zima) in raziskava ledenic (ledenih brezen). Morali smo uporabljati precej "tehnike", npr. gasilske cisterne za "zalivanje" sledil na injicirnih mestih, avtomatske merilnike in avtomatske zajemalnike na izviri.

O raziskavah in rezultatih raziskav smo pripravili dve samostojni (tiskani) poročili "Reports" in o njih smo poročali na

mednarodnih srečanjih. Do začetka simpozija moramo izdati tudi dve strokovni publikaciji: o izsledkih raziskav na Trnovsko-Banjski planoti (več kot 300 strani, skupaj z "Joanneum Research" iz Graza, v angleščini) in zbornik predavanj (približno 400 strani, ki bo izšel v založbi Balkema, Rotterdam).

Predvsem rezultati raziskovalnega projekta bodo neposredno koristni velikega delu slovenske Primorske, ki je odvisna od kraške vode Trnovsko-Banjske planote. To je vsej Vipavski dolini, novogoriški regiji in Idriji. Bodo pa velikega pomena tudi za vse tiste, ki v tem delu načrtujejo gospodarsko dejavnost; zlasti tako, ki bi lahko onesnaževala kraško podzemno vodo.

Na samem simpoziju pričakujemo udeležbo 300 do 400 strokovnjakov z vsega svetâ - od Kitajske in Indije do Kalifornije in Brazilije, od Velike Britanije do Maroka. V začetku smo načrtovali simpozij na krasu, v Postojni, žal pa se je izkazalo, da kljub velikemu pomenu turizma in temu prirejeni infrastrukturi ter tehnični podpori Postojna ni sposobna sprejeti in ustrezno izpeljati tako velikega mednarodnega

Nismo slučajno sprejeli odločitve, da HIT finančno podpre mednarodni simpozij o sledenju vodâ v Portorožu. V strategiji Hitovega delovanja in pojavljanja na različnih področjih v Sloveniji je tudi jasno zapisano, da bomo podpirali tudi pobude in dejavnosti v zvezi s Krasom v okvirih projekta Podoba Krasa.

Odgovor, zakaj prav Kras, je zelo preprost. Primorcem nam je Kras blizu z vsemi svojimi zanimivostmi in posebnostmi, z vso svojo naravno in kulturno dediščino. Kras je tudi vseslovenski, na kar kaže vrsta pobud več ministrstev in drugih vladnih ustanov v Klubu Kras. Obenem je Kras tudi svetovnega pomena, saj je s svojim unikatnim biotopom, z etnokulturnim izročilom, z univerzalnostjo in s posebnostjo pritegnil zanimanje ustanov Evropske skupnosti... Razumeli smo, da je naše poslanstvo sodelovati tudi v tem projektu.

Je pa še nekaj!

Težko si je zamišljati, da suha, večasih surova in neizprosna pokrajina Kras skriva v sebi vodo, ta tako dragocen vir življenja, in z njo napaja širša območja Slovenije. Tudi HIT s svojo dejavnostjo, žal, ne uživa zadostnih simpatij in podpore javnosti, čeprav napaja pomemben del potreb družbe in države...! Mogoče je prav to še en razlog več za njegovo druženje s Krasom!

Bogdan Soban, direktor sektorja za trženje, HIT Nova Gorica

Na simpoziju pričakujejo udeležbo 300 do 400 strokovnjakov z vsega sveta - od Kitajske in Indije do Kalifornije in Brazilije, od Velike Britanije do Maroka. V začetku so načrtovali simpozij na krasu, v Postojni, žal pa se je izkazalo, da kljub velikemu pomenu turizma in temu prirejeni infrastrukturi ter tehnični podpori Postojna ni sposobna sprejeti in ustrezno izpeljati tako velikega mednarodnega dogodka.

dogodka. Ker je do samega simpozija še več kot mesec, natančneje še ni mogoče povedati, kaj vse se bo poleg strokovnih predavanj in posvetovanj tam še dogajalo. Pri tem ne mislim toliko na program "za spremljevalce", na popoldanske ekskurzije, na posimpozijske strokovne ekskurzije, ampak mislim bolj na dogodke med samim simpozijem, povezane s stroko, s sledenjem vodâ, s hidrologijo krasa in s hidrologijo ter krasoslovjem sploh. Predvidevamo, da bodo večji proizvajalci (gre predvsem za tuje, saj naših praktično ni) raziskovalne in tehnične opreme med simpozijem predstavili svoje proizvode in novosti, morda povezano s kakšnim prikazom, in da bodo založbe strokovne literature pokazale, kakšne novosti imajo s tega področja. Predvidenih je tudi nekaj posebnih tečajev oziroma strokovnih delavnic, kot bo, na primer, "Načrtovanje in priprava hidrogeoloških projektov in poročil", ki ga načrtuje predsednik Mednarodne zveze hidrogeologov g. John Moore iz Colorada.

Koristi takega simpozija bi morale biti za slovenske strokovnjake večplastne. Vsi, ki se jih kakor koli tiče voda kot surovina, njeno izrabljanje, onesnaževanje,

varovanje (upravljalci vodovodov, komunalne službe, inšpekcije, planerji, gospodarstveniki, turistični delavci) na območju Trnovsko-Banjske planote s širšo okolico bodo dobili vrsto novih podatkov o prenikanju vode v notranjost planote, o vplivu padavin na vodonosnik, o tokovih, o njihovi hitrosti, o izdatnosti, o kakovosti v notranjosti Trnovsko-Banjske planote, o

podzemeljskih vodnih zvezah in o izviri na obrobju, kar lahko neposredno koristi njihovem strokovnemu delu. Strokovnjaki, ki se ukvarjajo s podobno tematiko, a drugje po slovenskem krasu, si bodo z izsledki raziskav Trnovsko-Banjske planote lahko pomagali pri spoznavanju problematike kraške vode in pri načrtovanju rešitev, vključno z metodologijo in tehniko.

Slovenski strokovnjaki, ki so sodelovali v raziskavah omenjenega projekta, so osvojili vrsto novih spoznanj o kraških vodah Trnovsko-Banjske planote, kar lahko veliko pomaga tudi pri teoretičnih raziskavah in splošnih zaključkih, hkrati pa so se seznanili z metodami in s tehniko svojih kolegov iz Avstrije in Nemčije ter navezali in utrdili z njimi tesno strokovno sodelovanje.

Z objavo izsledkov o triletnih raziskavah v posebni knjigi bo Trnovsko-Banjska planota eden redkih slovenskih kraških predelov (1976 so bili v samostojni knjigi objavljeni rezultati podobnega projekta v zaledju Ljubljane, vendar se je v dvajsetih letih marsikaj spremenilo, saj je močno napredovala sledilna tehnika), ki bo imel tako podrobno obdelano in na enem mestu zbrano problematiko kraške podzemeljske vode.

Še enkrat: Kaj zdaj?

OKROGLA MIZA REVIJE KRAS

Cilj naj bo: SVETOVNI KRASOSLOVNI CENTER

Dr. Andrej Kranjc

V pogovoru za okroglo mizo revije Kras s tem naslovom "Zakon o Regijskem parku Škocjanske jame imamo. Kaj zdaj?" konec novembra 1996 v Matavunu je sodelovalo več razpravljalcev, a marsikdo med njimi o tem ni ničesar povedal, prav tako pa ni bilo v zvezi s tem ničesar povedanega o Škocjanskih jamah.

Pravzaprav je bilo, vendar že prej, in sicer z zapisanim v 17.-18. številki revije Kras na 37. strani, ki smo jo dobili v roke prav med simpozijem. Na vprašanje odgovarja v prispevku "Regijski park Škocjanske jame naj postane center slovenskega krasoslovja" direktor HTG Sežana gospod Stane Furlan...

O Furlanovem prispevku pišem v nadaljevanju. Pred tem pa sem moral napisati nekaj o pomenu Škocjanskih jam, ker se mi zdi, da jih celo sami strokovnjaki, torej bi lahko rekel "predlagatelji" za njihov vpis v Unescov seznam svetovne dediščine, ne cenijo dovolj. Pri takih zadevah pa pretirana skromnost ni vedno na mestu!

Na simpoziju ali strokovnem posvetu o Škocjanskih jamah in v pogovoru za okroglo mizo revije Kras, ki mu je sledila, smo slišali o številnih jamah, ki so sedaj že v Seznamu Unescove dediščine. Do lani, to je do leta 1996, sta bili le dve jami v tem seznamu zaradi njih samih. Na zaščitene območjih ali sklopih je bilo več vključenih jam (v dolinah Dordogne in Vezere v Franciji), zaščitene so tudi druge jame (na primer Altamira), vendar niso bila niti ta območja zaščitena zaradi jam samih (dolina Dordogne je bila zaščitena zaradi nahajališč iz stare kamene dobe), niti jama zaradi jame, ampak so bile zaščitene njene vsebine (Altamira je bila zaščitena zaradi paleolitskih slik na stenah).

S tem, ko so v letu 1996 vpisali v Unescov seznam svetovne dediščine še Carlbadske jame z okolico, so v seznamu štiri "prave jame" zaradi njih kot takih: Mammoth-Flint Ridge jamski sistem (najdaljši na svetu, Kentucky), Carlsbad Caverns in bližja Lechugilla (Nova Mehika) in Škocjanske jame. V letu 1996

vpisan, v letu 1997 slovesno proglašen, je bil tudi agteleško-siliški kras, ki vsebuje kakšnih 400 jam (od teh blizu 20 posebej zaščiteneh), vendar kot tipično kraško ozemlje (ki mora, seveda, imeti tudi jame). Nâpak pa je govoriti, da so, na primer, Baradla-Domica ali Ochtinska aragonitna jama vpisane v seznam Unescove svetovne dediščine. So sicer pod njegovo zaščito, vendar niso jame tiste, ki si po svetovnem mnenju zaslužijo to čast (in potrebo).

In če se vmem k prispevku gospoda Furlana, naj bi po njegovem predlogu Škocjanske jame oziroma novi park postal "center slovenskega krasoslovja"!

Kaj pravzaprav pomeni "center krasoslovja"? Ali del krasa, ki naj bi bil najbolj raziskan in raziskan (največja aktivnost), ali mesto, kjer naj bi bilo zbranih največ organizacij, ki se ukvarjajo z raziskovanjem krasa, največ raziskovalcev z največ raziskovalne infrastrukture (od prostorov do laboratorijev in aparatov), ali mesto, kjer naj bi se največkrat srečevalo največ slovenskih krasoslovcev, kjer bi poročali o svojih odkritjih, delali načrte, ipd.? Najbrž naj bi bil križišče oziroma stičišče slovenskih krasoslovcev v najširšem smislu besede!

Prva dva cilja bi bilo zelo težko doseči. Vsaj v doglednem času ne. Zdi pa se mi primeren in uresničljiv tretji cilj! Toda, zakaj (samo) center "slovenskega" krasoslovja? Če Unesco oziroma svetovna

javnost meni, da je na svetu le nekaj takih jam, kot so Škocjanske, bi to pomenilo zapiranje, če bi iz svetovnega fenomena hoteli doseči le nacionalno (glede na velikost naše države je bolje zapisati regionalno) posebnost. Če je fenomen svetovnega pomena, naj bo potem tudi center svetovni!

Lahko reči, težje doseči..!

Zaradi samega vpisa v Unescov seznam se svetovna krasoslovna elita ne bo zgrinjala v Škocjan in zaradi tega pritegnila in pritegovala še svetovne množice krasoslovcev, ki bi leto in dan oblegale Matavun. Škocjanske jame so že deset let v tem seznamu, pa ni opaziti, da bi se strokovno zanimanje (s svetovnega, ne s slovenskega stališča) tako močno povečalo.

Sam naravni pojav je premalo... Tudi vsakoletnih simpozijev, okroglih miz, šol in tečajev, namenjenih Škocjanskim jamam kot znamenitosti, bi se ljudje kmalu naveličali. Treba je nekaj več!

Znak UNESCO pomeni varovanje in zaščito na najvišji, svetovni ravni. Škocjanske jame bi morale biti vzor, vzorec, model za varovanje kraškega podzemlja, pa tudi vzor ureditve, prikaza tega pojava. Kako povedati in pokazati obiskovalcu, kaj sta kras in jama, od najnižjega predšolskega do najvišjega strokovnega nivoja? Jama bi morala biti primer varovanja in primer vzgojno-izobraževalnega naravnega objekta svetovnega formata. Ne toliko množični obisk, na primer vrtcev z vsega sveta, ampak strokovnjakov, ki se ukvarjajo s problemom, kako naučiti naše najmlajše, da bodo spoznali kras in ga varovali. Strokovnjaki bi se morali hoditi sem učiti, kako varovati podzemlje, kako postavljati poti, luči, kako se boriti zoper alge, kako zagotavljati ustrezen turistični obisk glede na "sprejemno sposobnost" jame, kako ohranjati in predstavljati "tehnično dediščino" v podzemlju, kako varovati površje nad jamo,

da se v njej procesi ne spremenijo, itn., itn.

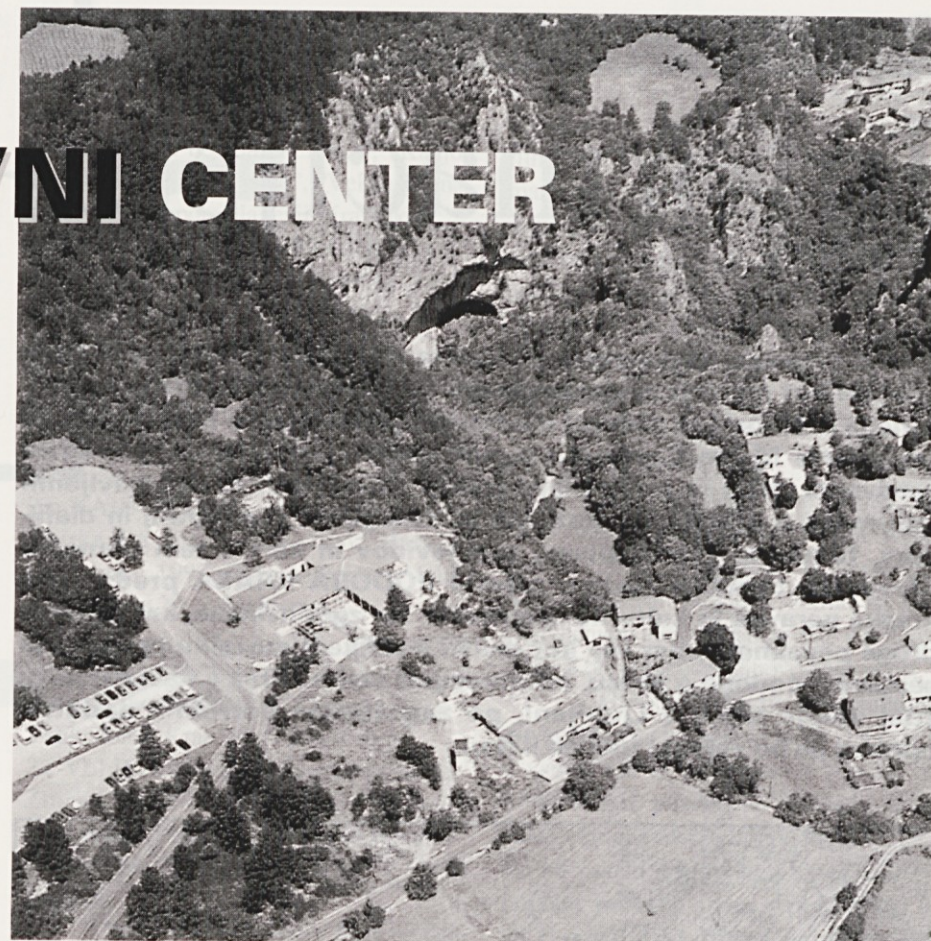
Tako si marsikateri strokovnjak po svetu že predstavlja vlogo jam, ki so vpisane v Unescovo dediščino!

In za konec še čisto praktičen primer! Med ponujenimi in tudi sprejetimi projekti o znanstvenem sodelovanju med Slovenijo in Kitajsko (ob tem nehoti vedno pomislim na basen o muhi in volu) jih je bilo največ s področja krasoslovja. Eden je s provinco Yunan, katere največja znamenitost je kraški "Kamniti gozd". Tamkajšnji raziskovalci (vključno z oblastmi in upravljalci narave) so si želeli sodelovanja s slovenskimi strokovnjaki prav zaradi Škocjanskih jam, ki so v Unescovem seznamu. Ker so Škocjanske jame v tem seznamu, smo po mnenju kitajskih partnerjev gotovo veliki strokovnjaki za varovanje, ohranjanje in predstavljanje kraških pojavov. Pa tudi dobri organizatorji, če smo jih uspeli spraviti v seznam svetovne dediščine. Sodelovanje s Slovenci je za strokovnjake iz Yunana že zagotovilo, da bodo tudi oni ohranili Kamniti gozd in ga vpisali v Unescov seznam.

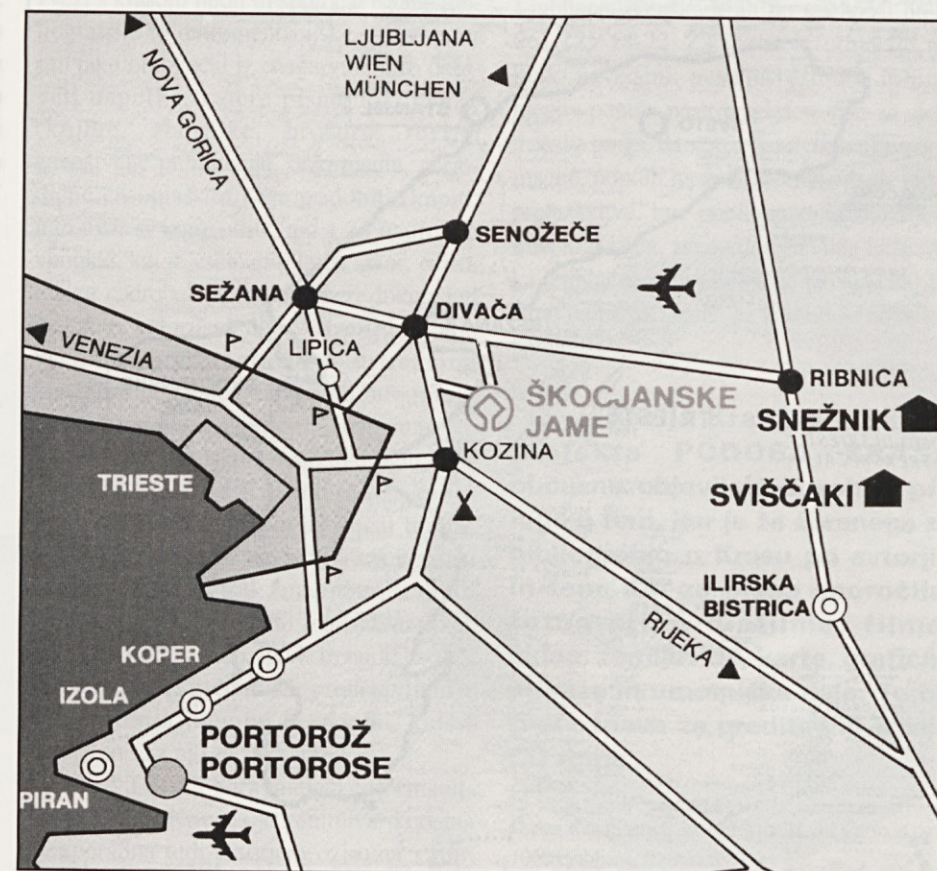
Malce preprosto, a vendar v osnovi pravilno! Da bi iz Škocjanskih jam, svetovne posebnosti, naredili tudi svetovni center (Unescov?) za varovanje, ohranjanje in urejanje krasa, je potrebnega veliko znanja, dela in sredstev. Vendar bi bilo mogoče!

Naj za konec na kratko odgovorim na vprašanje okrogle mize: "Kaj zdaj?"! Cilj naj bo narediti iz Škocjana slovenski in svetovni krasoslovni center, usmerjen v varstvo krasa in jam, iz Škocjanskih jam pa narediti vzorčni model!

Akademik dr. Andrej Kranjc, prof. geografije in dipl. arheolog - Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU, 1230 Postojna, Titov trg 2

Matavun s sprejemnim centrom Škocjanske jame

Informacijski

Dušan Rebolj

V okviru nacionalnega projekta **PODOBA KRASA** se je izoblikovala kot rezultat že opravljenega in še vsega obsežnega načrtovanega dela logična zamisel o informacijskem centru Kras. Izdajatelj revije Kras Media Carso, d.o.o. kot nosilec projekta v začetni fazi predvsem zbira in ureja bibliografijo objavljenih in neobjavljenih informacij o Krasu, razpoložljivih in dosegljivih fotografij in diafilmov, filmov in videozapisov, zemljevidov in kart o tem območju Slovenije. Sproti v reviji v rubriki **PODOBA KRASA** predstavlja kraške naravne in kulturne spomenike ter zgodovinske, krajinske in druge posebnosti, kar vse kot delčki v velikem mozaiku predstavlja sestavine podobe o Krasu. Informacijski center Kras v nastajanju za zdaj deluje samo v Ljubljani, po zagotovitvi potrebne dodatne opreme pa bo deloval tudi na Krasu.

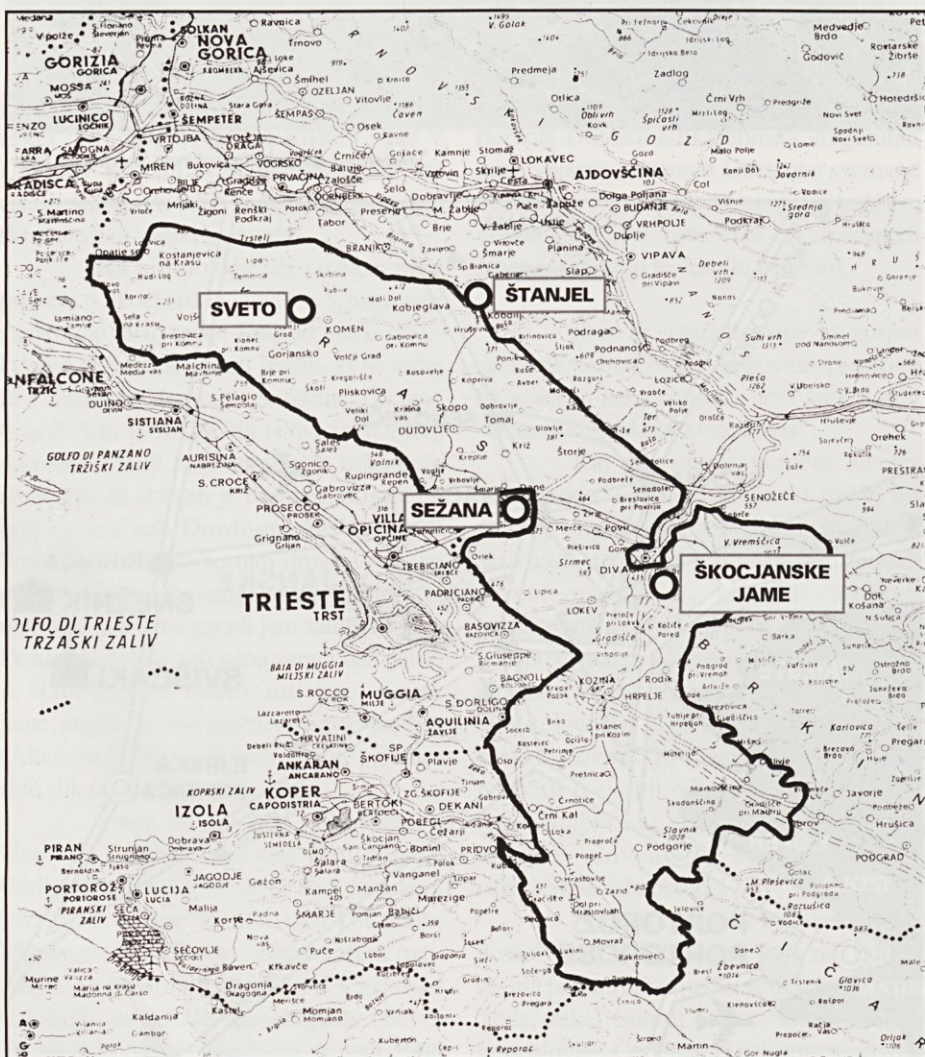
Uresničuje se zamisel:

CENTER Kras

O Krasu in kraških pojavih ter o značilnostih tega območja Slovenije, o ljudeh, ki biva-
jo in so bivali na njem, o njihovih posegih v naravo,

o njenem preoblikovanju v kulturno krajino, o stvaritvah na najrazličnejših področjih človekovega udejstvovanja in o vsem drugem, kar daje Krasu posebno razpoznavnost, je napisanih in objavljenih na tisoče informacij v knjigah, zbornikih, revijah, brošurah, znanstvenih publikacijah in poročilih, doktorskih disertacijah, magistrskih, diplomskih in seminarskih nalogah ter periodičnih tiskih v slovenskem jeziku in v tujih jezikih. V slovenskem jeziku so te informacije delno dosegljive v javnih in šolskih knjižnicah po Sloveniji, v strokovnih knjižnicah znanstvenih in raziskovalnih ustanov, veliko pa jih je tudi v zasebnih knjižnicah. Prav gotovo pa ima najbolj popolno zbirko vsega, kar je bilo napisanega in objavljenega o Krasu. Narodna univerzitetna knjižnica - NUK v Ljubljani, ker je v njej najbolj bogat bibliotečni fond v državi.

Kras, njegovo podzemlje in površje z vsemi kraškimi značilnostmi, kraška krajina, arhitektura, Kraševci in njihovo materialno ter duhovno ustvarjanje od prazgodovine do današnjih dni so tudi fotografirani na tisočih črno-belih in barvnih fotografijah, na filmskih ploščah in filmih ter posneti kot gibljive slike, brez zvoka ali z zvokom, na filmskih trakovih, na magnetnih trakovih videokaset in na naj sodobnejših elektronskih medijih - CD

romih. Velik del vsega tega je že ničkolikokrat reproducirano in objavljeno v publikacijah oziroma najrazličnejših tiskih. Veliko takega gradiva pa je še neobjavljenega in neizrabljenega v najrazličnejših dokumentacijskih zbirkah in pri posameznikih.

Informacijski center Kras ni podvajanje že delujočih zbirk informacij in medijev za posredovanje informacij, torej knjig, revij, brošur, publikacij, poročil, diatek, filmskih zbirk, videotek, ipd... **Je center ali središče, v katerem in iz katerega bo mogoče osebno, po pošti in telefaksu v pisni obliki, po telefonu ustno in po računalniškem omrežju dobivati točne odgovore na vprašanja v zvezi s Krasom in kraškimi pojavi: o čem je že kdo pisal, kaj fotografiral, posnel na filmski trak ali video oziroma umetniško upodobil in kje je mogoče pisna sporočila iz najrazličnejših publikacij dobiti, oziroma kako priti v stik z avtorji pisnih sporočil, fotografij, diafilmov, filmov, videokaset in z upodabljajočimi umetniki.**

Tako bo, na primer, prispevek akademika dr. Andreja Kranjca "Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ", objavljen v tej izdaji revije na 6. in 7. strani, v bibliografiji Informacijskega centra Kras mehanično in elektronsko evidentiran in najdljiv 1. po avtorju Andreju Kranjcu (Kranjc, A.) 2. po vsebini pod ključnimi besedami "hidrologija krasa", "sledenje vodâ", "kraški vodonosnik" in "simpozij" ter 3. po viru sporočila reviji Kras takole:

1. Kranjc, A., 1997: Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ, Kras, 20: 6-7
- 2.a HIDROLOGIJA KRASA: Kranjc, A., 1997: Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ, Kras, 20: 6-7
- 2.b SLEDENJE VODÂ: Kranjc, A., 1997: Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ, Kras, 20: 6-7
- 2.c KRAŠKI VODONOSNIK: Kranjc, A., 1997: Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ, Kras, 20: 6-7
- 2.č SIMPOZIJ: Kranjc, A., 1997: Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ, Kras, 20: 6-7
3. Kras, 1997, 20: dr. Andrej Kranjc: Sedmi mednarodni simpozij o sledenju vodâ, 6-7

V istem prispevku objavljen diapozitiv s podpisom "Kanjon Reke v Veliki dolini" pa bo, na primer, v bibli-

ografiji Informacijskega centra Kras mehanično in elektronsko evidentiran in najdljiv: 1. po avtorju ali po viru, to je Škocjanske jame - zbirka Naravni spomeniki, 2. pod ključnimi besedami "Reka", "Kanjon Reke", "Škocjanske jame", "Velika dolina" ter 3. po viru sporočila reviji Kras takole:

1. Škocjanske jame - Zbirka barvnih diapozitivov: Naravni spomeniki, 1991: Kanjon Reke v Veliki dolini, Kras, 20: 6, 24x36 mm
- 2.a REKA: Škocjanske jame - Zbirka barvnih diapozitivov: Naravni spomeniki, 1991: Kanjon Reke v Veliki dolini, Kras, 20: 6, 24x36 mm
- 2.b KANJON REKE: Škocjanske jame - Zbirka barvnih diapozitivov: Naravni spomeniki, 1991: Kanjon Reke v Veliki dolini, Kras, 20: 6, 24x36 mm
- 2.c ŠKOCJANSKE JAME: Škocjanske jame - Zbirka barvnih diapozitivov: Naravni spomeniki, 1991: Kanjon Reke v Veliki dolini, Kras, 20: 6, 24x36 mm
- 2.č VELIKA DOLINA: Škocjanske jame - Zbirka barvnih diapozitivov: Naravni spomeniki, 1991, Kras, 20: 6, 24x36 mm
3. Kras, 1997, 19: Kanjon Reke v Veliki dolini, 6.

Informacijski center Kras bo tako iskalcem informacij o Krasu in o vsem v zvezi s krasom nudil in sporočal iskane bibliografske in dokumentacijske podatke ter jim tako omogočal iz enega vira hitro dobivati napotke, katere pisne dokumente (knjige, zbornike, brošure, revije, znanstvene publikacije, dokumente, periodične časopise itn.) kje pridobiti (kupiti, naročiti, si izposoditi, ipd.) za nadroben vpogled, kaj je vse napisal nek avtor, oziroma za nadroben vpogled, kateri dokumenti in kateri avtorji so obravnavali določeno vsebino, predstavljeno z ustreznimi ključnimi besedami. Enako bo informacijski center Kras iskalcem informacij o fotografskih, filmskih, video in drugih elektronskih zapisih s Krasa in česar koli v zvezi s krasom nudil in sporočal bibliografske podatke, kaj vse je nek avtor posnel na film, filmski trak, magnetni trak ali drugače vidno opredmetil (narisal, naslikal, upodobil kot plastiko, ipd.). In nudil bo tudi informacije po tematiki, predstavljeni z ustreznimi ključnimi besedami, kateri avtorji so se z njo že "ukvarjali".

Takšna naravnost informacijskega centra Kras pa je zanimiva, koristna in uporabna tudi avtorjem oziroma virom

informacij o Krasu in kraški tematiki. Spodbuja jih centru sproti sporočati, kar so napisali in objavili ali nameravajo objaviti, kar so vidno opredmetili s fotografiranjem, filmskim, magnetofonskim ali video snemanjem ali opredmetili kot umetniška dela in uporabni predmeti. Informacijski center Kras bo namreč povečeval dostopnost, promocijo oziroma popularizacijo njihovih informacij, vsebin, stališč, pogledov in sporočevalskih ter umetniških izrazov, namenjenih javni rabi.

Povabilo avtorjem

Podjetje Media Carso se dogovarja z zavodi in ustanovami, ki imajo bibliografske zbirke, za vpogled v bibliografijo o Krasu in kraški tematiki. Hkrati pa bo z objavljanjem takih podatkov tudi v prilogah revije Kras omogočal njihovo dostopnost.

Uredništvo revije Kras ponavlja povabilo avtorjem, ki so pisali o Krasu in o vsem, kar je povezano s krasom, to fotografirali, posneli na filmski trak ali video oziroma naslikali, upodobili v kiparski ali kakšni drugi tehniki, **naj pošljejo popolne podatke o tem v pisni obliki ali na računalniški disketi na uredništvo revije Kras** - Media Carso, d.o.o., 1000 Ljubljana, Rimska 8 ali po telefaksu na št. 061/125-14-22. Za vsako informacijo naj bodo navedeni: avtorjev priimek in ime, njegov popoln naslov, telefon, faks in elektronska pošta, leto objave ali nastanka informacije, popoln naslov informacije ali vidne predstavitve, ime publikacije, izdajateljevo ime, kraj izida, zaporedna številka in številka letnika (če je publikacija periodična) ter stran oziroma strani, na katerih je objavljena.

Revija Kras bo v okviru projekta PODOBA KRASA občasno objavljala posebno prilogo o tem, kar je že zbranega za bibliografijo o Krasu po avtorjih in tematiki za pisna sporočila, fotografije, diafilme, filme, video, zemljevide, karte, grafične prikaze in umetniška dela. To bo tudi osnova za ureditev in izdajo CD roma.

Kaj se dogaja?

NASTAJA NAČRT UPRAVLJANJA

Matjaž Harmel
Jurij Kobal

V letu 1994 je Ministrstvo za okolje in prostor skupaj s Programom Phare pričelo projekt "Timav; Kraški regijski park". Od tedaj je bilo opravljenih kar nekaj del. Večina med njimi je bila usmerjena v ustanovitev Regijskega parka Škocjanske jame. Del tega projekta je tudi priprava načrta o upravljanju Kraškega regijskega parka. Njegov namen je uskladiti naravovarstvene in razvojne želje na Krasu. Varovanje naravnih in kulturnih spomenikov ter znamenitosti je močno povezano z razvojem območja in sta drug od drugega neločljiva.

Konec leta 1996 je bil ustanovljen tudi vladni medresorski odbor. Z ustanovitvijo takšne koordinacijske skupine je bilo mogoče pričeti tudi z drugimi projekti, povezanimi s projektom "Timav; Kraški regijski park", s projektom Sveta Evrope "Pilotski projekt Štanjel-Kras" in z drugimi projekti več ministrstev. S to koordinacijo bo namreč zagotovljeno sodelovanje med naštetimi projekti, kar pomeni večjo gospodarnost in usklajenost delovanja na tem področju.

Zakaj načrt upravljanja za Kraški regijski park?

Podjetje Oikos je s skupino zunanjih sodelavcev¹⁾ že pripravilo prvo poročilo o delu v zvezi s projektom Kraški regijski park. V njem so pojasnjeni pristop k delu in natančno razdeljena področja²⁾, ki jih bomo obravnavali. V gradivu smo predstavili proces priprave načrta o upravljanju Kraškega regijskega parka.

V gradivu so najprej zastavljeni splošni **CILJI** parka. To so: razvoj **območja**, **partnerstvo**, **kakovost bivanja** in **prepoznavnost območja**. V drugem delu gradiva smo opredelili področja dela, za katera bomo v nadaljevanju določili podrobnejše cilje. Cilje parka v celoti in za posamezna področja dela bomo določali postopno. Ko jih bomo uresničili, si bomo zadali nove, večje!

Za doseg zastavljenih ciljev bomo naredili **NAČRT UKREPOV** za vsako zastavljeno področje. Načrt ukrepov bo sledil potrebam območja in zmožnostim nosilcev ukrepov. Sestavljen bo iz: vsebinskega dela **ukrepov**, **terminskega načrta**, **finančnega načrta**, pričakovanih **rezultatov** in določitve **nosilcev**.

To gradivo je podlaga za dogovore z zainteresiranimi, ki bodo dali končno obliko načrta upravljanja. V proces bomo pritegnili lokalno prebivalstvo, strokovno in politično javnost, nevladne organizacije in druge.

Cilji parka

Sodoben pristop k varovanju naravne in kulturne dediščine je predvsem drugačen, kot je bil ta pred leti, saj se o varovanju ne govori več kot o rezervatnem zapiranju območij, temveč gre sedaj za sonaraven razvoj regij, prilagojen njihovim zmožnostim in potrebam. Zaradi svojih razvojnih prednosti morajo parki postati vzorci za regionalni razvoj, pa tudi središča za združevanja sredstev ter usklajevanje

¹
Vsi zunanji sodelavci so domačini ali ljudje, ki prostor zelo dobro poznajo.

²
Lokalpatriotizem, organizacija parka, obveščanje, izobraževanje, prostorsko planiranje, ekonomski instrumenti, regijsko povezovanje, ravnanje z odpadki, industrija, obrt, raba tal, kmetijstvo in gozdarstvo, transport, energetika, turizem in rekreacija, vode, tla, geologija in geomorfologija, zrak, rastlinstvo in živalstvo ter naravna in kulturna dediščina.

dejavnosti, ki jih država usmerja z regionalnim razvojem.

Cilji parka, ki naj bi postavili usmeritve območja, torej niso omejitve, temveč so: **razvoj območja, partnerstvo, kakovost bivanja in prepoznavnost območja.**

RAZVOJ OBMOČJA naj temelji na uravnoteženem in premišljenem razvoju vseh dejavnosti, ki vplivajo nanj, seveda pa je treba upoštevati omejitve, ki jih narekujejo naravne danosti. Uveljaviti želimo takšen razvoj območja, ki bo sposoben sam odgovarjati potrebam lokalnega prebivalstva. Območje bo moralo **samostojno** skrbeti za lasten napredek in se prilagajati zunanjim zahtevam. Kraški regijski park ne bo zaprta celota, kljub vsemu pa bo precej zaokroženo območje s svojimi posebnostmi. Poskrbljeno bo za **varovanje vseh kvalitiet okolja** ter za spodbujanje tradicionalnih dejavnosti. Kriteriji za določanje rabe tal bodo biotska raznovrstnost, naravna in kulturna dediščina, potrebe domačinov in drugo.

Pomembno je zagotoviti **PARTNERSTVO** med lokalnimi skupnostmi in ostalimi vrstami javnosti ter jih povezati pri odpravljanju problemov. Povezanost bo zagotovila **enoten pristop** do problemov in njihovega razreševanja. Uveljavljene bodo možnosti za skupno določitev **pomembnosti posameznih projektov**. Tako povezane bodo lokalne skupnosti lahko **partnersko nastopale skupaj z državo** in z njeno pomočjo zagotavljale doseganje zastavljenih ciljev. Lažje bo tudi povezovanje z domačini in z mednarodnimi finančnimi ter strokovnimi organizacijami.

Zdravo in urejeno okolje postaja vse bolj cenjena vrednota. **KAKOVOST BIVANJA** je zelo pomembna za kakovosten razvoj in za **doseganje zastavljenih ciljev** predvsem na področju turizma, rekreacije in proizvodnih ter storitvenih dejavnosti. Pomembni so zagotavljanje pitne vode, ustrezno ravnanje z vsemi vrstami odpadkov, čiščenje odpadnih vod, ureditev prometa, primeren urbani razvoj in drugo.

Med glavnimi pogoji za doseg ostalih ciljev je **PREPOZNAVNOST OBMOČJA** med domačini in drugimi. Prepoznavnost v svetovnem merilu lahko začnemo graditi že z **besedo kras**, ki izhaja prav iz Slovenije. Območje Kraškega regijskega parka namreč obsega območje

matičnega in klasičnega krasa. Prepoznavnost bo **nujen element** pri postavljanju razvojnih strategij predvsem za razvoj turizma, pri zagotavljanju finančnih sredstev, pa tudi pri promociji industrijskih in storitvenih dejavnosti na tem območju.

Potek dela

V marcu 1997 smo za posamezna področja določili cilje in usmeritve, gradivo razširili ter pričeli sodelovati z javnostmi. Menimo, da je po pripravi strokovnih gradiv treba pričeti sodelovati z javnostmi, saj bo to dalo dokončno vsebino dokumenta. Načrt o upravljanju bo torej zapis dogovorov med subjekti, ki vplivajo na dogajanja v prostoru. Večino dela nameravamo usmeriti v sodelovanje z vsemi vrstami javnosti, najprej z občinami, z ministrstvi, z občani, z industrijo, z izobraževalnimi organizacijami, s turističnimi delavci itn.

V kratkem bomo za predstavnike občin pripravili obširnejšo predstavitev dela in predlogov. V delu želimo spodbuditi domačine, naj se pridružijo nastajanju načrta o upravljanju Kraškega regijskega parka in izrazijo svoje želje oziroma usmeritve.

V začetku aprila smo pričeli z večjimi akcijami za sodelovanje z javnostmi, najprej pa bi radi zamisli in predloge usmeritev predstavili občinam in drugim pomembnim organizacijam s področja Krasa.

Sklep

V priprave načrta upravljanja Kraškega regijskega parka bi torej radi pritegnili čim več ljudi, z njimi uskladili delovanje in v dokument zapisali uporabne informacije, ki bodo dale usmeritve za nadaljnje delo na Krasu. Po dokončanju projekta se mora dogovarjanje med udeleženci v prostoru nadaljevati, načrt o upravljanju pa vidimo kot nekakšno rdečo nit tega dogovarjanja.

Načrt o upravljanju je torej zapis dogovorov med udeleženci v prostoru, je dinamično gradivo, ki se ga bo dopolnjevalo in prilagajalo potrebam ter dogajanju v prostoru. Naša vloga v tem je le usmerjanje in pomoč pri oblikovanju teh dogovorov ter njihovo zapisovanje. V dogovarjanje se lahko vključimo le kot zunanji svetovalci, ki lahko pomagamo pri pomembnejših odločitvah domačinov.

Vse, ki vas zanima sodelovanje v projektu in ki bi hoteli sodelovati v nadaljnjih aktivnostih, vabimo, da nas pokličete po telefonu na št. 061/714-807 ali nam pišete na naslov: Oikos, d.o.o., Svetovanje za okolje, 1230 Domžale, Ljubljanska 63!

Matjaž Harmel, dipl. inž. gozdarstva - vodja projektov v podjetju Oikos, d.o.o., Svetovanje za okolje, 1230 Domžale, Ljubljanska 63

Jurij Kobal, dipl. ekonomist - vodja projektov v podjetju Oikos, d.o.o., Svetovanje za okolje, 1230 Domžale, Ljubljanska 63

Phare program
čezmejnega sodelovanja
med Slovenijo in Italijo

Regionalni razvoj SLOVENSKO

Tatjana Renner

Komisija Evropske skupnosti daje svojim državam - članicam ogromna sredstva za spodbujanje regionalnega razvoja. Razlike v stopnji razvitosti, še posebej med članicami Skupnosti in državami Srednje in Vzhodne Evrope, postajajo vse večje. Zato sta Evropski parlament in Svet Evropske skupnosti že leta 1994 odprla prvo kreditno linijo tudi za financiranje programov prek mejâ Evropske skupnosti. Program so poimenovali Cross Border Cooperation ali s kratko CBC program, v Sloveniji pa ga poznamo kot »Program čezmejnega sodelovanja«.

Program čezmejnega sodelovanja je sestavni del programa PHARE, ki ga Evropska skupnost namenja kot pomoč enajstim državam Srednje in Vzhodne Evrope za njihovo hitrejše vključevanje v evropske povezovalne procese, zato temelji tudi na njegovih pravilih. Phare program je namenjen izključno tehnični pomoči, medtem ko CBC program omogoča tudi uresničevanje investicijskih projektov. Čezmejnemu programu je komplementaren program INTERREG, ki ima podobne cilje in namene, le da se ga uresničuje na obmejnih območjih držav članic - v našem primeru sta to Italija in Avstrija.

Zahodna meja, ki poteka od Rateč do Jadranskega morja, je meja med Slovenijo in Italijo. Dolga je približno 200 km, od katere na skrajnem jugozahodu odpade 40 km na obalo. Poleg državne meje z italijansko avtonomno regijo ali pokrajino Furlanijo-Juljsko krajino je tako še morska meja z regijo Veneto.

Program čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Italijo se uresničuje na območju občin: Jesenice in Kranjska gora, Bovec, Kobarid in Tolmin, Kanal, Brda, Miren-Kostanjevica in mestna občina Nova Gorica, Ajdovščina in Vipava, Komen, Divača, Hrpelje-Kozina in Sežana, mestna občina Koper, Izola in Piran.

Velikost odobrenih sredstev, ki jih Evropska skupnost nameni državi, temelji na kriterijih, kot so: dolžina meje in velikost obmejnega območja, število prebivalcev, relativni razvoj regije in njena absorpcijska sposobnost. Zato v nadaljevanju predstavljamo samo nekaj splošnih značilnosti obmejnega območja.

Značilnosti obmejnega območja

Obmejno območje sestavljajo zelo različne subregije. V grobem ga lahko razdelimo na gorski in obalno-kraški del. Na njem živi 202.587 prebivalcev.

Gorski del predstavlja tipično alpsko okolje na severni strani, ki zajema kar eno tretjino Triglavskega narodnega parka, prelepe alpske doline Trenta, Koritnica, Nadiža in dolino Idrijce. Značilnost gorskega območja je relativno nizka gostota naseljenosti ter velike razlike med podeželjem in redkimi mesti (Zgornjesoška dolina ima le 22 prebivalcev na kvadratni kilometer). Neugodne demografske trende ali težnje beležijo tudi v hribovitem delu na italijanski strani, saj je bilo v Furlaniji-Juljski krajini upadanje števila prebivalstva v letih 1981-1991 največje v podalpski podregiji (-5,4%). Največja mesta v Posočju so Bovec, Kobarid in Tolmin.

Na prehodu iz gorskega dela v kraški del je Goriška, kjer se združujejo Vipavska dolina, Brda in del Krasa s števil-

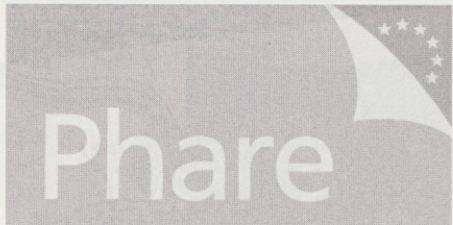
nimi znamenitostmi. Center je Nova Gorica, »novo mesto« in eden izmed glavnih industrijskih centrov. Tod čez naprej proti vzhodu poteka najkrajša pot z vzhoda na zahod, med Alpami in jadransko obalo.

Kras je v glavnem sestavljen iz mezozoičnega apnenca in je svetovno znan po svojih površinskih in podzemnih kraških pojavih. Na vzhodu meji Kras na flišne Brkine. Na stičišču apnenca in fliša je nastal obsežen sistem podzemskih jam z zelo specifično favno. Podnebje na tem območju je submediteransko z zmernimi kontinentalnimi vplivi.

Na jugozahodu leži obalna regija, to je Slovensko primorje, ki ga sestavljajo mesta Izola, Piran, Koper in Portorož. Mesta predstavljajo glavno gospodarsko strukturo, medtem ko je zaledje podeželskega značaja. Njeno milo submediteransko podnebje omogoča pridelovanje vina in sadja. Obalna regija je hkrati tudi območje z najvišjo gostoto naseljenosti (do 492 prebivalcev na kvadratni kilometer v Izoli) in z največjim deležem prebivalstva z višjimi stopnjami izobrazbe. Največje središče obale, Koper, je z mnogimi gospodarskimi dejavnostmi v bližnji preteklosti pritegnilo številne priseljence.

Pomembna demografska značilnost tega dela regije je prisotnost narodnih manjšin na obeh straneh meje. Je posledica relativno mlade meje, ki poteka čez gosto naseljeno območje, kjer je bilo prebivalstvo vedno tesno povezano. Na italijanskem obmejnem območju živi slovenska narodna manjšina, v Primorju na slovenski strani pa živi italijanska manjšina. Obe imata pomembno vlogo v družbenih, kulturnih in gospodarskih dejavnostih, ki segajo čez mejo.

OBMOČJA ob ITALIJANSKI meji

Phare

Osnovni namen čezmejnega sodelovanja

Osnovni namen čezmejnega sodelovanja je spodbujanje in navezovanje sodelovanja obmejnih območij in krepitev skupnega ter skladnega razvoja.

Še posebej je treba poudariti, da morajo vsi predloženi projekti nastati v tesnem medsebojnem sodelovanju s sosednjo državo - imeti morajo čezmejno dimenzijo. Obveznost Republike Slovenije je njena soudeležba z 20-30% vseh odobrenih sredstev za projekt.

Med Republiko Slovenijo in Republiko Italijo so že izoblikovane prednostne oblike sodelovanja. Prometu in obmejni infrastrukturi je bilo namenjenih 18% vseh razpoložljivih sredstev, reševanju problemov v zvezi z okoljem 30%, gospodarskemu sodelovanju - od turizma in poslovnega sodelovanja do razvoja podeželja - 33%, razvoju sodelovanja človeških virov 10% in kulturnemu sodelovanju 4%. Za tehnično pomoč je nimenjen pet odstotni delež.

Program čezmejnega sodelovanja je Bruselj okvirno zaenkrat načrtal do leta 1999. Pri tem ni treba posebej poudarjati, da so ambicije Slovenije in še zlasti obmejnih območij za sodelovanje v programu zelo velike. Brusljeva pobuda za program čezmejnega sodelovanja je prav gotovo zelo dobra, saj omogoča tesnejše sodelovanje obmejnih območij, kar ima vsekakor vsestransko korist, Sloveniji pa omogoča hitrejšo vključevanje v Evropsko skupnost.

Vsebine do sedaj odobrenih Phare projektov programa čezmejnega sodelovanja Slovenije z Italijo

V letih od 1994 do 1996 so prevladovali projekti, namenjeni posodobitvi fizične, to je osnovne infrastrukture, bodisi mejnih prehodov in določenih cestnih povezav, ter projekti za zgraditev čistilnih

naprav s pripadajočimi kanalizacijskimi sistemi, da se je preprečilo nadaljnje slabšanje kakovosti rek Soče, Vipave, Reke in s tem severnega Jadrana. Večji projekti so bili namenjeni tudi območju Krasa in Triglavskega narodnega parka za pospešitev skladnega razvoja tamkajšnjih območij, katerih naravne in kulturne znamenitosti sodijo v sam vrh evropskih posebnosti. Med projekti, ki bodo omogočili zaščito dela naše bogate kulturne dediščine, sodi tudi projekt za obnovo Pretorske palače v Kopru in projekt za obnovo Goriškega muzeja.

Velika pomanjkljivost pri uresničevanju programa je prav gotovo, da Republika Slovenija še ni regionalno organizirana, čeprav je takšna organiziranost zelo pomembna za dolgoročno in skadno vodenje regionalne politike. Prav zato je Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj v programu za leto 1995 predlagalo projekt z naslovom Regionalni razvoj območja ob slovensko-italijanski meji, katerega cilj je oblikovati regionalno strukturo, ki bo sposobna in odgovorna sprejemati strateške razvojne odločitve na regionalni ravni, na podlagi katerih bo mogoče kakovostno pripravljati posamezne projekte za sprotne letne programe čezmejnega sodelovanja Slovenije z Italijo. Ker Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj pripravlja zakon o spodbujanju regionalnega razvoja, je med številne aktivnosti, ki spremljajo ureditev vprašanj o regionalnem razvoju, vključilo tudi možnost, ki jo daje program tehnične pomoči Phare CBC. Zato v nadaljevanju predstavljamo v letu 1995 odobrene projekte.

Projekt Regionalni razvoj območja ob slovensko-italijanski meji

Za uresničitev tega projekta odgovorno Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj pričakuje navezavo sode-

lovanja vseh odločilnih dejavnikov v obmejnem prostoru - od lokalnih skupnosti, gospodarskih združenj do države - in uresničitve koncepta partnerstva, ki je med ključnimi prvinami novega pristopa pri vodenju regionalne politike, ki naj bi bila v bodoče mnogo bolj decentralizirana.

Za uresničitve takega koncepta ministrstvo predvideva ustanavljanje regionalnih razvojnih agencij - kot neprofitnih gospodarskih družb - v solastništvu lokalnih skupnosti, gospodarskih združenj in države. Zagotavljanje osnove za uspešen pričetek delovanja tovrstnih ustanov v okviru obmejnega območja z Italijo pa je eden izmed glavnih ciljev obravnavanega projekta. Ministrstvo pričakuje, da se bodo tako občine kot območne gospodarske organizacije in združenja tvorno vključile v uredničevanje projekta in s tem sodelovale pri uveljavljanju novega koncepta regionalne politike.

Projekt je bil razpisan na osnovi posebej pripravljenih razpisnih pogojev in objavljen skladno s pravili Evropske skupnosti. Nanj se je prijavilo več razvojnih agencij, komisija Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj pa je kot najprimernejšo izbrala Tehnološko razvojno agencijo ASTER, ki je nosilka projekta.

Nosilka projekta

Agencija za tehnološki razvoj italijanske pokrajine Emilia Romagna ASTER je neprofitna organizacija, ki so jo ustanovili leta 1985 za nudenje uslug in storitev, povezanih z inovacijami, mednarodno promocijo in uresničevanjem razvojnih in tehnoloških projektov v pokrajini. ASTER se ukvarja z razvojem malih in srednjih podjetij, kar vključuje informacijsko in tehnično pomoč na področju inovacijskih in tehnoloških povezav, širitev

*Slika desno:
Zemljevid glavnih območij dediščine Dolenjske in Bele krajine, ki so ga v okviru CBC Phare programa razvili sodelavci centra CRPOV - Celostni razvoj podeželja in obnova vasi na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano*

*Slika spodaj:
Naslovnica prospekta "Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine", ki je nastal v nakladi 50.000 izvodov v več jezikih v okviru CBC Phare programa in v soorganizaciji Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Slovenije in Območne gospodarske zbornice Novo mesto*

proizvodnje, dvigovanje kakovosti in uveljavljanje mednarodne udeležbe. Zelo pomembna naloga, ki jo opravlja ASTER, je podpiranje regionalne razvojne politike, zakonov s področja gospodarskega razvoja, uveljavljanja izvoza in izboljševanja kakovosti podjetništva ter ustanavljanja novih delovnih mest za celotno pokrajino Emilia Romagna. Na področju industrijskega sodelovanja med podjetji organizira ASTER izmenjavo strokovnih kadrov s tujino, podjetniške delavnice, srečanja med podjetji, sodeluje pri predstavitev na sejnih in organizira delovne obiske in seminarje.

Izvajalka projekta je torej Tehnološko razvojna agencija ASTER, ki je odgovorna za vso njegovo uresničitev. Za lažje komunikacije med lokalnimi skupnostmi pa je razpisovalec predvidel sodelovanje lokalnega koordinatorja ali usklajevalca, ki je lokalnim skupnostim na razpolago ves čas uresničevanja projekta in je neposredna povezava med agencijo ASTER ter vsemi zunanjimi strokovnimi institucijami in strokovnjaki, ki bodo vključeni v projekt. Na slovenski strani so se v projekt vključili Urbanistični inštitut Ljubljana, Raziskovalno središče v Kopru in Inštitut za ekonomska raziskovanja iz Ljubljane. O vsebini njihovega dela in o načinu sodelovanja vas bomo seznanjali v naslednjih sporočilih.

Namen projekta

Projekt je bil zasnovan, da se zagotovi celovit pristop pri izdelavi razvojne strategije obmejnega območja, kar pomeni, da se upošteva njegove ekonomske, okoljske, sociološke in kulturne posebnosti.

Razvojni projekti so se doslej večinoma osredotočali zgolj na demografsko ogrožena območja, s projektom Regionalni razvoj območja ob slovensko-italijanski meji pa bomo poskušali skupaj z lokalnimi skupnostmi poiskati in povezati vse razvojne pobude in »razvojnike«, ki

delujejo v območju - ne glede na področje dela ali trenutno institucijo. Tako želimo razpoznati tiste razvojne poti, ki so skupne več lokalnim skupnostim in ki v bistvu sodijo v pristojnost regionalnih zadev oziroma presegajo raven reševanja v eni lokalni skupnosti. Končan projekt bo dobra osnova za morebitno poznejšo ustanovitev regionalne razvojne agencije, ki bi bila sposobna sama upravljati z regionalnimi programi in s projekti in bi predstavljala vmesno stopnjo med državo in lokalnimi skupnostmi. Zato ima projekt naslednje glavne cilje:

1. identificirati ali določiti skupna izhodišča in probleme, s katerimi se ubada večina lokalnih skupnosti;
2. zbrati in analizirati vse obstoječe informacije, podatke o regionalnih in čezmejnih projektih, namerah;
3. razviti ustrezno regionalno organizacijsko strukturo - v prvi fazi na osnovi funkcionalno zaokroženih območij ali subregij, ki bodo izhodišče za skupno pripravo in izpeljavo predloga bodoče regionalne

organiziranosti in partnerica italijanski strani pri spodbujanju in uresničevanju skupnih projektov v obmejnem območju;

4. izdelati usklajeno razvojno strategijo s prednostnimi priporočili za nadaljnje aktivnosti.

Uresničevanje projekta

V okviru projekta so predvidene številne aktivnosti, katerih cilj je intenzivno vključevanje in seznanjanje predstavnikov lokalnih skupnosti, gospodarskih združenj in vseh, ki se kakorkoli ukvarjajo z razvojnimi vprašanji. Take aktivnosti so, na primer: informacijski materiali, srečanja v obliki delavnic, krajši seminarji za predstavnike lokalnih skupnosti in lokalne eksperte ter študijski obiski v tujini, da se pridobi izkušnje na evropski ravni.

Za uspešen potek projekta je prav gotovo ključnega pomena sodelovanje lokalnih predstavnikov; tako pri iskanju organizacijske razvojne strukture kot tudi pri določanju razvojne strategije. Prvi se-

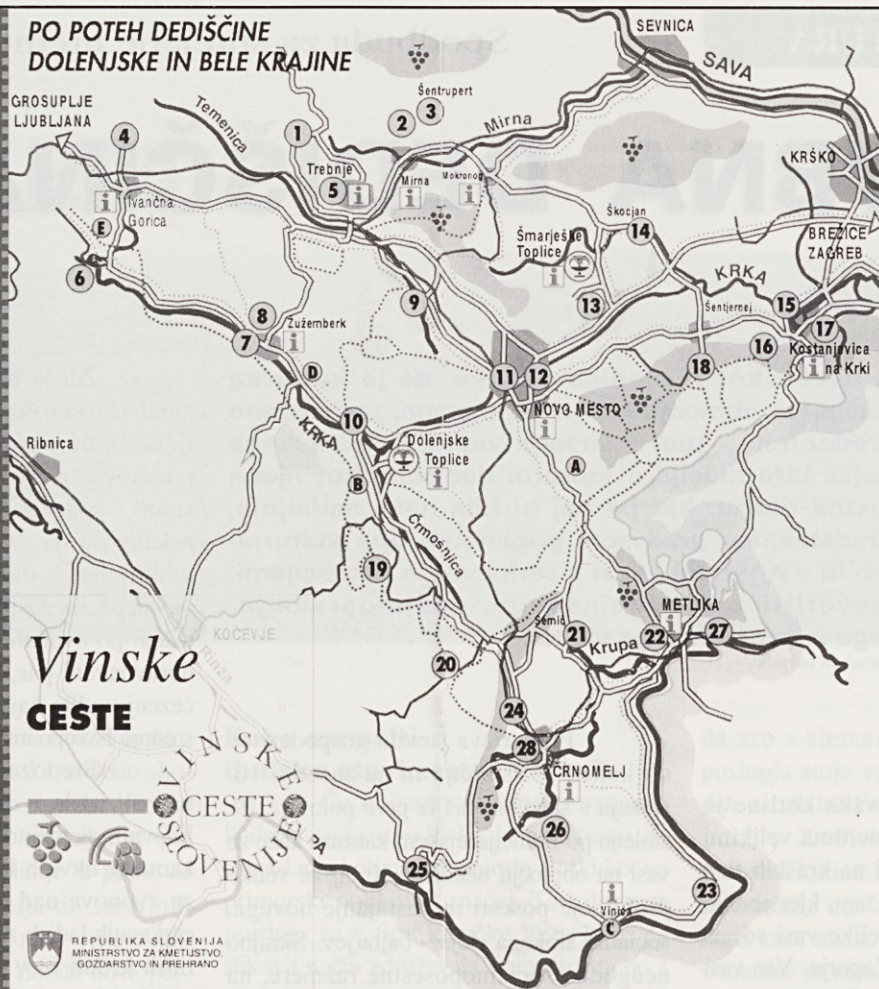

Dolenjska in Bela krajina spadata v posavsko vinorodno pokrajino, eno izmed treh vinorodnih pokrajin v Sloveniji. Naravne danosti, openčasta tla in predalpsko podnebje so ugodne za rast predvsem rdečih sort grozdja. Pridelujejo lahka in sveža vina rose, rdeča vina kot je lokalna specialiteta cviček ter bela vina, tudi posebne kakovosti, kot so pozna trgatve, jagodni izbor in ledeno vino.

Morda se boste želeli odpraviti na eno izmed vinskih cest, ki vas popeljejo po slikoviti vinogradniški pokrajini, po strmih južnih pobočjih okoli Semiča, po vinogradih v okolici Metlika z znano vinsko kletjo ali po gričih vzhodno od Novega mesta in okolici Trebnja.

Tukaj in v restavracijah ob poteh boste imeli priložnost poskusiti, popiti in kupiti kakovostna vina, ki jih je drugod zelo težko najti, saj so pridelana v izredno majhnih količinah.

PO POTEH DEDIŠČINE DOLENJSKE IN BELE KRAJINE

LEGENDA

- 1-28 GLAVNA OBMOČJA DEDIŠČINE
- i SERVISNI CENTRI
- RAZGLEDNE CESTE
- ŽELEZNICA
- AVTOBUSNE LINIJE
- PEŠPOTI, SPREHAJALNE POTE
- VINSKE CESTE
- VAROVANA OBMOČJA
- REGIONALNI PARKI/
NARAVNA OBMOČJA
- TOPLICE

CRPOV

CELOSTN RAZVOJ POKRAJINE
IN OBNOVA VASI

Vinske CESTE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO,
GOZDARSTVO IN PREHRANO

stanki so bili namenjeni podrobnejši predstavitvi projekta županom in predstavnikom lokalnih skupnosti. Odziv je bil večinoma ugoden, marsikdaj tudi kritičen do podobnih projektov, kar je popolnoma razumljivo, saj se do sedaj večino odobrenih projektov na istem prostoru uresničuje povsem nekoordinirano in s tem še bolj obremenjuje strokovne delavce v občinskih upravah. Župani so tudi že dali več umestnih pripomb in predlogov, ki jih bomo pri nadaljnjem uresničevanju programa vsekakor upoštevali.

Zaradi velikega števila lokalnih skupnosti smo oblikovali delovne skupine, ki pokrivajo funkcionalno zaokrožena območja, sestavljena iz različnega števila občin. S tem nikakor ne postavljamo novih meja, pač pa želimo le doseči kakovostno vsebinsko "pokritje" posameznih območij s strokovnjaki, ki se že sedaj trudijo v okviru različnih pristojnosti ohraniti regionalnost posameznih projektov.

Kako se projekt uresničuje?

Projekt se je pričel z januarjem 1997. Prva dva meseca sta bila v pretežni meri namenjena zagotovitvi tehničnih pogojev za njegovo nemoteno uresničevanje, kot so, na primer: določena so bila pogodbeni razmerja z Območno Gospodarsko Zbornico v Novi Gorici, kjer je lokalna pisarna, ureditev lokalne pisarne ter splošna seznanitev vseh občin s projektom. Narejeno je že tudi prvo poročilo, v katerem so podrobneje prikazane aktivnosti in zadolžitve nosilcev za prvo polovico uresničevanja projekta. Prav tako se še vedno trudimo pridobiti čim več podatkov iz obmejnega območja v zvezi z obstoječimi in s predvidenimi plani in programi, z že začeti ali iniciranimi projekti in navezali smo stike z vsemi pomembnejšimi resornimi ministrstvi, npr. z Uradom za prostorsko planiranje Ministrstva za okolje in prostor, z Ministrstvom za gospodarske zadeve, itn.

Do konca junija bo težišče dela usmerjeno na zbiranje in kritično presojo vseh potekajočih projektov v obmejnem območju, na obdelavi lokalnih strategij in planov ter na ugotavljanju njihove skladnosti z že sprejetimi nacionalnimi strategijami in programi. Hkrati pridobivamo podatke o razvojnih namerah z italijanske strani ter navezuje stike za bolj poglobljeno dogovarjanje o pospešitvi čezmejnega sodelovanja. Rezultati posameznih nalog bomo predstavili delovnim skupinam ter na skupnih srečanjih izoblikovali izhodišča za nadaljnje aktivnosti oziroma strateške usmeritve.

Tatjana Renar, dipl.inž.arh. - lokalna koordinatorica
CBC - Phare programa, Območna gospodarska zbornica Nova Gorica, 5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3, tel./fax: 065/21-575

STAVBNA DEDIŠČINA NA

Zvezdana Koželj

Prispevek je nastal kot posledica dejstva, da je kulturna dediščina na obravnavanem območju premalo poznana, zaokroženo predstavljena in ovrednotena - tudi s širšega vidika notranjskega prostora. Je celovitejša informacija o kulturni dediščini kot njena nadrobnejša vrednostna ocena, kar pa naj bi bila naša nadaljnja, obsežna naloga... Predstavljam predvsem poglobitve tipe kulturne dediščine na Pivškem in v Knežaku - vasi s cerkvami in domačijami, ki jih poskušam osvetliti z zgodovinskega, gospodarskega, etnološkega, likovnega in prostorskega vidika.

Splošno o naseljih v Pivški dolini

Za območje Pivške kotline je značilna poselitev z razmeroma velikimi vasmimi. Največje so zlasti na kraških tleh Zgornje Pivke; predvsem tam, kjer je bilo dovolj rodovitne prsti. Velike vasi so, na primer, Knežak, Bač in Zagorje. Vse vasi so po svojem tipu gručaste, kar pomeni, da so trdno sklenjene, domačije pa so večinoma postavljene brez reda tesno skupaj. Lego vasi je v glavnem določala kmetijsko-gospodarska usmerjenost prebivalcev ob naselitvi, na kar kaže tudi razporeditev vasi, navezanih na zemljišča, ki so količjak primerna za obdelavo.

Arheološke najdbe dokazujejo, da je bila Pivka precej dobro poseljena že v ledeni dobi. Na naselitev v predrimski dobi opozarja vrsta gradišč nad Ilirsko Bistrico, na Dolnjem Zemonu, nad Knežakom in pri Šembijah. Razporejena so po apniškem grebenu nad Reško dolino in so spadala v obrambni sistem ilirsko-keltskega prebivalstva proti širitvi Rimljanov. Slovani so naselili Pivko že v svoji prvi fazi poselitve. Znatno število prazupnij tudi po tej strani potrjuje, da je bilo pivško ozemlje zgodaj obljudeno.

Razporeditev vasi v 15. in 16. stoletju se v glavnih potezih ujema z njihovo sedanjo razporeditvijo. Takratne vasi so bile zvečine majhne in so le redkokdaj dosegle število desetih kmetij. Dvajset kmetij, kot jih je imel Knežak, so dosegle le redke.

Primerjava števila gospodarstev ob koncu 15. stoletja in na začetku 16. stoletja s številom hiš iz prve polovice 19. stoletja po Francijscejskem katastru kaže za vasi na območju nekdanje Kranjske veliko drobljenje posesti in nastajanje novega, socialno šibkega sloja - bajtarjev. Skrajno neugodne socialnopošestne razmere, na primer v Knežaku, se kažejo še zlasti v zemljiški razdelitvi v obliki dolgih in ozkih pasov.

V drugi polovici 19. stoletja so že presegle število stotih hiš vasi Bač, Knežak in Zagorje. Do prve svetovne vojne pa so dosegle vasi v rasti svoje najvišje točke. V Knežaku je bilo takrat že 200 hiš... Povečanju vasi so botrovalle ugodne gospodarske razmere, kot so lega ob notranjski cesti, delo v gozdu, trgovina z lesom, zgraditev železnice in razvoj industrijskih obratov.

Zgornja Pivška spada v drugi primorski kulturni pas

Prostor Zgornje Pivške spada v kulturološkem in umetnostno-arhitekturnem smislu v drugi primorski pas, v katerem severni-osrednjeslovenski naglas preglašča sredozemskega. Tu se elementi obeh tipov križajo, toda povečini tako, da nastopajo drug ob drugem "neprebavljeni", kar še posebno jasno zasledimo v stavbarstvu podeželja: pri vaških naseljih in pri podružničnih cerkvah.

Zdi se, da nastajajo na mejah kulturnih območij (ki so bile obenem tudi politične in narodnostne ločnice), kjer bi pričakovali največji pritisk z ene in druge strani - podobno kakor na stičišču rek - nekaka zatišja. V njih se trdovratno drže naplavine z obeh strani, posebno z močnejše, medtem ko se glavni tokovi pretakajo po ovinkih. Tako zatišje predstavlja obravnavani pas, in to kljub temu, da so čezenj vodile najvažnejše poti iz Italije v srednjo Evropo in obratno.

Sredozemski naglas se pokaže največkrat le v odmevih tipično kraških likovnih elementov, na primer v značilnih kamnitih okvirih 17. stoletja, v odprtih linah za zvonove nad cerkvenimi fasadami, v cerkvenih ladjah z odprtimi ostrešji, v kamnitih križih in v ljudskem stavbarstvu s plitvimi korčnimi strehami na objektih, ki so zasnovani z dodajanjem posameznih enot.

Kadar se ta dežela odzove velikim kulturnim tokovom, je to vselej le tedaj, če ustrezajo njenim naravnim, naravnost prvinskim pogojem. Primorska in Notranjska, katerih del je tudi Zgornja Pivka, sta doživeli le dve važnejši dobi razvoja umetnosti: severno gotiko (ki je bila tesno povezana z renesanso) in barok. Ti elementi so se vezali s pogoji zemlje, kar je ustvarilo izrazito, čeprav skromno lokalno tradicijo. Beneško vplivani barok je spodbudil razcvet lokalnega kamnoseštva in zidarstva.

Pivški sakralni ali bogoslužni arhitekturi je vtisnilo poseben pečat 17. stoletja. Na tem prostoru se je razvil tip v tistem času še gotsko obokane renesančne cerkvice, v katerem je kamnoseška obrt opustila kiparske nagibe in se omejila predvsem na izdelavo stavbnih členov. Ti kamnoseško obdelani okvirni deli stavb, ki po merilih strokovne javnosti ustrezajo zgodnji renesansi, dajejo tem skromnim stavbam izredno soliden in gradbeno pretehtan izraz.

PIVŠKEM

Pogled na južni del Zgornje Pivke s Knežakom

Stroga, skromna mera je značilna za kraško renesanso, ki prevladuje v 17. stoletju skoraj po vsem Notranjskem.

Ob trdoživem vztrajanju pri oblikah srednjeveške tradicije je prišlo še posebno sredi 17. stoletja do številnih obnovitvenih del, ki se niso omejevala samo na okna. Cerkve so dobile nove portale in zvonike, ki jih prej zvečine niso imele, ter ometane stropne, itn.

Plod 17. stoletja je tudi graščina na Kalcu, katere lastniki so bili **Auerspergi**. Med zadnjimi njenimi lastniki pa je bil naš pesnik in narodnjak **Miroslav Vilhar**.

Posebnost, ki se je pojavila na Pivki, predstavljajo sedaj skoraj povsod odstranjene kraško vplivane kovane mreže (vrata) pred vhodi skozi cerkvena obzidja, ki so bila pogosto poudarjena tudi z dekorativnimi piramidami in obeliski. Te mreže naj bi drobni in drugim živalim preprečevale dostop na pokopališča.

Tudi ljudsko kamnoseštvo je v 17. stoletju doživelo pravi razcvet; pri tem še posebno mislim na kamnite križe ob cestah, ki - dvignjeni visoko na stebre - predstavljajo še eno značilnost obravnavane kulturne krajine in dokaz kultivirane oblikovne volje njenega preprostega človeka. Vzori zanje so prišli najverjetneje s sosednjega Krasa in z Brkinov. Tip, ki ga je ustvarilo 17. stoletje, se je ohranil vse do tega stoletja, le da na mlajših primerkih počasi izginja ornamenatni okras.

Kako označiti ljudsko stavbarstvo Pivke?

Če hočemo na kratko označiti ljudsko stavbarstvo Pivke, lahko rečemo, da se naslanja bolj na osrednjeslovenski kot na primorski oblikovni značaj. Ta trditev se potrjuje že v tipu kmečke hiše, ki je na slikovit način združevala slamnato streho s stavbami, zidanimi iz kamna. Kakor da bi ljudska ustvarjalnost omahovala, za kateri kulturni pol naj bi se odločila. Seveda tega ne smemo razumeti dobesedno, ampak v smislu poudarjeno prehodnega značaja med obema velikima kulturnima krogoma. Glavne značilnosti notranjskega stavbnega tipa so še: enotno poslopje s strmo dvokapno čopasto streho, krito v novejšem času največkrat z bobrovcem, vhodi na izmaknjenem, "rizalitem" delu hiše pod širokim napuščem ali pri nadstropnih stavbah 18. in 19. stoletja skozi arkadno vežo. Obstaja ločenost posamičnih enot domačije glede na stanovanjske in gospodarske funkcije.

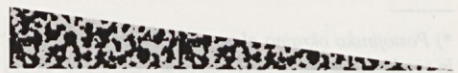
Bolj ko se oddaljujemo od Pivke in približujemo Knežaku, bolj se krepí kraški "tektonski" značaj ljudskega stavbarstva, saj srečujemo že prava dvorišča s kalonami, z velikimi kamnitimi vhodnimi portali. Če pogledamo pivško vas z urbanističnega gledišča, ne bomo zlepa opazili tistih značilnosti, ki prevladujejo že v bližnji Vipavski dolini ali na Krasu. Tudi če so naselja gruščasta, med hišami ni slikovitih trgov in ozkih uličic. Pogosto so hiše razvrščene vzdolž ceste; navadno tako,

da zro s slemenimi nanjo. Gospodarska poslopja stoje vzporedno s hišami ali se drže samih hiš v stegnjeni zidavi.

Za Pivko je bila nekoč značilna slamnata kritina; šele v novejšem času jo je izpodrinila opečna, južno od Pivke že s korci krita streha. V tlorisu je hiša trodelna: v sredini je veža z nizkim ognjiščem. Na eni strani je kamra, navadno pokrita z ravnim lesenim stropom, nad njo pa je v nadstropju večkrat kašča. Na drugi strani veže je hiša s krušno pečjo, pod hišo pa je pogosto jama, v zemljo vkopana klet. Stanovanjski del hiše se večkrat podaljšuje v hlev in leseno šupo, nad njima pa je pód za seno, listje oziroma steljo. Ponekod je poleg kamre še hram; posebno, kadar je razširjen tisti del hiše, v katerem je kamra. Redkokdaj je hram tudi zraven hiše.

Ne le stavbna zasnova, tudi posamični stavbni izrazi razodevajo bližino osrednjeslovenskih značilnosti, kar lahko enačimo z enakim pojavom pri tamkajšnjem narečju, saj temelji še v dolenski osnovi, obenem pa kaže močne vplive primorskega območja.

O podobnih zakonitostih bi lahko trdili bolj ali manj za vse kulturne elemente gmotnega, družbenega in duhovnega značaja; ne samo za ljudsko stavbarstvo in

jezik, ki sta v bežnem srečanju s pivškim prostorom seveda bolj opazna!

Kakor sem zapisala, se v oblikovnem in umetnostnem izrazu Primorja v širšem smislu uveljavljajo prasile, katerih delovanje se še bolj kakor v izjemnih delih občuti v podeželskih pojavih, v malih cerkvicah in v ljudskem stavbarstvu - v nosilcih krajevne tradicije in strnjenih kulturno oblikujočih tokov severa in juga.

Predstavitev vasi Knežak

Kot izbran primer naselja z obravnavanega območja v nadaljevanju na kratko predstavljam vas Knežak, veliko gručasto vas na južnem delu Zgornje Pivke, kjer se razhajajo ceste proti Postojni, Ilirski Bistrici, Mašunu in skozi Koritnice na Snežniško planoto.

Arheologi so razbrali podatke o predrimskem času iz sledov prazgodovinskih naselbin, ki jih zasledimo v treh gradiščih pri Knežaku, in sicer na Gradišču na Čepnem, na Gradišču ali "Pod studentem" ter na Vrhu nad Knežakom. Veliko več podatkov o vsakdanjem življenju in delu ljudi v preteklosti lahko izluščimo iz naslednjih vrstic, objavljenih leta 1889:

"Ljudstvo v tem kraju je prijazno, mirno, delavno, zmerno v jedi in pijači ter žganjepitju posebno sovražno. Bavi se s poljedelstvom, živinorejo in posebno gozdarstvom, pri tem opravi uporablja govedo kot vprežno živino. Sadjarstvo je v tem kraju na prav nizki stopnji.

*Ker je materialno stanje prebivalstva vsled pičlih pridelkov in pogoste razdelitve posestev na vedno manjša, od dne do dne slabši, odhaja precejšnje število možakov jeseni na hrvaško gozdarit: mlado ženstvo pa si išče služb v Trstu in na Reki, od koder se spomladi zopet vrača domov k obdelovanju polja". *)*

Prebivalci Knežaka kot naselja ob prometni notranjski cesti, ki je povezovala Kranjsko z Reko, so se v preteklosti zaradi bližnje meje ukvarjali s prevoznistvom, trgovino, kontrabantstvom ali tihotapstvom in z gostinstvom. Še konec 19. stoletja (ko je Zgornja Pivka z dograditvijo železnice na Reko in v Trst izgubila dober del dohodka) so se zaradi izkoriščanja gozdov razvijale obrti, povezane s prevoznistvom in z vzdrževanjem cestnih vozil ter konjske opreme. Še do druge svetovne vojne je v Knežaku delovala ovčarska skupnost, ki je štela do deset članov in imela svoj ovčarski obrat.

Legenda o cerkvi sv. Barbare

Kot najvišje ležeče naselje v kotlini je Knežak rahlo stisnjen med njenim zahodnim robom in gričem sv. Barbare na

vzhodu. Vmesni prostor je gosto pozidan. Vas je bila prvotno zasnovana gručasto. Kataster iz leta 1825 predstavlja strnjeno, skoraj okroglo vas s cerkvijo na zahodnem robu, ob vznožju sv. Barbare in v sredini naselja. Sedanji tlorisni videz vasi pa kaže popolnoma drugačno sliko. Ker se zaradi vpetosti terena vzhodno in zahodno od vasi ni gradilo hiš, se je naselje podaljšalo ob cestah in poteh, ki vodijo skozenj v smeri sever-jug.

Najpomembnejša faza stavbnega fonda je nastala v 17. stoletju. Takrat sta bili zgrajeni tudi župna cerkev Device Marije (1665) in pokopališka cerkev sv. Barbare.

Marijina cerkev je leta 1795 pogorela, a so jo v naslednjih dveh letih nanovo pozidali. Zvonik ji je bil zgrajen pozneje, leta 1827. V štiridesetih letih tega stoletja so cerkev po načrtih arhitekta

Gabrijela Tomažiča povečali. S freskami jo je opremil tržaški slikar **Avgust Černigoj**. V župnišču je nekaj platen s Samsonovimi motivi, ki so jih verjetno prenesli iz Kalca.

Najbolj kakovosten element cerkve sv. Barbare je oltar, ki ga je leta 1768 izdelal **Franc Štraus** iz znane podobarske družine v Cerknem... Je več inčic legende o poimenovanju te cerkve. Najbolj razširjena pripoveduje o grofu, ki je živel v Devinu in obiskoval dekle Barbaro, hčerko grofa na Šilentabru. Dolina, kjer je sedaj polje med Koritnicami in Zagorjem, je bila tedaj poplavljen, zato se je grof k dekletu vozil v čolnu. Nekoč ga je zajela huda nevihta. Rešil se je tako, da je zlezal na drevo in počakal, da se je zdanilo. V zahvalo za rešitev je dal na tistem mestu postaviti cerkev z imenom svojega dekleta.

V vasi so še znamenje sv. Rešnega telesa, ki ga ob procesiji okrasijo, kamnit križ ob cesti in Matetova kapelica, sezidana na nevestino željo, ko se je preselila k Matetovim.

Le redkim hišam je bilo prizanešeno s predelavami...

Starejši del vasi ob župni cerkvi tvorijo domačije, ki so praviloma obrnjene k njej s hrbtno stranjo: v notranje dvorišče usmerjeno pročelje stanovanjske hiše običajno tvori z gospodarskim poslopjem ali s sosednjo domačijo sklenjeno celoto. Gospodarska poslopja so v Knežaku običajno manjša kot v drugih vaseh Srednje in Zgornje Pivke. Novejši mlajši objekti zunaj vaškega jedra so obrnjeni s podolžno stranjo k cesti. Grajeni niso več strnjeno, tako da jim že pripada majhen sadovnjak ali vrt.

Med naselji v Zgornji Pivki daje Knežak najmanj kmečki videz, saj je le v njem prišla močnejše do izraza deagrarizacija ali opuščanje kmetijske dejavnosti.

Še na začetku 20. stoletja so zidali stanovanjska in gospodarska poslopja iz mehkega sivega škrlastega kamna, ki so ga kopali v Brunovem klancu... V začetku tega stoletja so nekateri lastniki začeli ometavati hiše in jih po prvi svetovni vojni tudi bar-

Slika levo zgoraj:

Stanovanjski objekt v jedru vasi Knežak

Slika spodaj:

Stara razglednica Knežaka, fotografirano 9.8.1905,

Arhiv Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine

*) Postojnsko okrajno glavarstvo, 1889: Zemljepisni in zgodovinski oris, str. 81, Postojna

*Slika desno:
Znamenje - vaški svetilnik
na vrtu Troštovih*

vati belo, zeleno ali rumeno. Strehe z blagim nagibom so bile nekdanj krite s slamo; zadnja slamnata streha na gospodarskem poslopju pri Kukovih se je podrla v sedemdesetih letih.

Hiše so bile večinoma pritlične z majhnimi okni, s kamnitimi okvirji in zavarovane z železnimi križi. Širok napušč ali nadstrešek pred vhodnim delom hiše se je ponekod spremenil v lopo, v kateri so občasno shranjevali kmetijske delovne pripomočke in pridelke. Tloris hiše je trodelen: skozi glavna vrata se je prišlo v glavni in največji prostor, v vežo z ognjiščem. V hišo se je stopilo po treh stopnicah navzdol, tako da so imeli ognjišče v kuhinji nekoliko nižje. Na vsaki strani hiše je bila po ena soba. V manjših, revnejših dvoceličnih hišah pa je bila le ena soba za starejše in manjše otroke. Srednji kmetje so imeli v obeh etažah do tri sobe, bogatejši še več.

Stanovanjski del hiše se je v največ primerih nadaljeval v gospodarsko poslopje. V lopi so shranjevali vozove in drugo orodje, pozneje stroje. Nad lopo in hlevom je bil pód, prostor za shranjevanje sena.

Hiše na kalono so zidali premožnejši kmetje, ki so si tudi gospodarsko poslopje postavili ločeno, mesto pozidave pa je narekovala oblika in velikost dvorišča.

Obsežna prenovitvena dela, še posebno na majhnih kajžarskih hišah, so se začela v prvih dveh desetletjih 20. stoletja, ko so se vračali prvi izseljenci iz Amerike. V začetku dvajsetih let so si začeli premožnejši kmetje graditi večje nadstropne hiše. Po drugi svetovni vojni, še zlasti od leta 1960 naprej, so lastniki v velikem obsegu dozidavali in prenavljali gospodarska poslopja. Zunaj starega jedra vasi že zasledimo tudi več novih gradenj.

Le redkim hišam je bilo prizanešeno s predelavami. Še pred nekaj leti smo v dveh domačijah zasledili odprti ognjišči. Kar je še ohranjenih starih stanovanjskih stavb, so v njih pri pre-

delavah odstranili le ognjišče, medtem ko so razporeditev in opremo prostorov v glavnem ohranili.

Še posebej velja omeniti Cuckovo ali Troštovo hišo, ki je primer bogate uradniške in obrtniške hiše iz konca 19. stoletja. Do konca prve svetovne vojne je bila v njej

trgovina, potem pa so bile v njej gostilna, trafika in lekarna. Od vseh dejavnosti je v hiši ohranjenih precejšnje število predmetov - od kamnitega Marijinega reliefa, pohištva, posode do obsežne knjižne zbirke in slikarskih del. Na vrtu je kamnito znamenje - vaški svetilnik z letnico 1673.

*Slika zgoraj:
Dvoriščni del Troštove domačije*

*Slika spodaj:
Troštova domačija v Knežaku, pogled s ceste
(Vse fotografije: Z.Koželj)*

VIRI

- Černigoj, Amalija, 1967: Geografski razvoj knežške doline, diplomsko delo na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana
- Klemenčič, Bojan, 1990: Etnološko konservatorstvo na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica, Uvod v etnološko konservatorstvo, Oddelek za etnologijo Filozofske fakultete, Ljubljana
- Klemenčič, Vladimir, 1959: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, Gospodarska geografija, Inštitut za geografijo Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana
- Ljudje in kraji ob Pivki, 1975: Postojna
- Ložar, Rajko, 1944: Kmečki dom in kmečka hiša, Narodopisje Slovencev I, Ljubljana
- Melik, Anton, 1960: Slovensko primorje, Ljubljana
- Postojnsko okrajno glavarstvo, 1889: Zemljepisni in zgodovinski oris, Postojna
- Smerdelj, Vera, (brez letnice): Knežak z okolico, Regionalni opis, diplomska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana
- Smerdelj, Vera, (brez letnice): Razvoj zemljišča in naselja k.o. Knežak, seminarska naloga na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana
- Stele, France, 1940: Umetnost v Primorju, Ljubljana
- Tomšič, Nevenka, 1988: Topografija občine Ilirska Bistrica: Knežak, Bač in Koritnice, seminarska naloga na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete, Ljubljana
- Urleb, Methilda, 1984: Po arheoloških sledovih na Bistriškem, Bistriški zapis 2, Ilirska Bistrica
- Zavod za spomeniško varstvo SRS, 1969: Postojna - Pivka, Spomeniškovarstveni elaborat, Ljubljana

Zaradi spoznanih in obravnavanih vrednot predstavljenega območja Zgornje Pivke in naselja Knežak bi bilo treba izdelati strokovne osnove za ureditveni načrt, v katerem naj bi bili kot temeljni členi izpostavljeni spomeniškovarstveni vidiki in etnološke raziskave.

Zvezdana Koželj,
dipl. etnologinja in umetnostna zgodovinarica -
Ministrstvo za kulturo, Uprava za kulturno dediščino,
1000 Ljubljana, Plečnikov trg 2

Jamarski vodnik
Gregor Žiberna - Tentava
mi je zaupal:

RAZISKOVANJE KRAŠKEGA PODZEMPLJA

"POD TO JAMO JE DRUGA, lepša!"

Jožko Žiberna

V svoji knjigi "Divaški prag"* sem na 139. strani zapisal, da mi je znani kraški jamar in jamaski vodnik Gregor Žiberna, po domače Tentava, ko je govoril o Divaški jami, "...zaupal, da je pod Divaško jamo druga jama z jezerom in tekočo vodo, vendar do danes to še ni potrjeno..." Ker so nekateri pisci to trditev povzeli, ne da bi navedli vir, dodajam nekaj podrobnosti...**

Bilo je med počitnicami, menim da leta 1923... Takrat nas je nekaj dijakov, ki so nas starši zaradi poitalijančenja divaške šole poslali v šolo v Ljubljano, nagovorilo Tentavo, naj bi nam razkazal Divaško jamo, ker jo je najbolje poznal. Bil je za to, zahteval pa je, naj poskrbimo za bakle, s katerimi so takrat svetili v jami, in za magnezijo, da bi z njo razsvetlili nekatere večje prostore v jami, ki jih z baklami sicer ne bi videli.

Ko smo s Tentavo hodili po jami, nam jo je korak za korakom razkazoval in opozarjal na lepše koticke v njej, ki bi jih sicer ne bili opazili. Posebno mi je ostalo v spominu, kako je s palico rahlo potrkal po treh stalagmitih ob poti, da so čudovito zazveneli... Nekje sredi jame, kjer so največji oboki, se je ustavil. Stali smo za njim, ko je začel godrnjati, v roki pa je držal na palici privezано magnezijo, da bi jo prižgal in osvetlil dvorano. Postajal je vedno glasnejši in, dejal bi, nekam slabe volje. Potem nas je jezno ogovoril, češ, le kako so nas mogli poslati v tako neumne šole, in dodal: "Če boste pred mano, boste kaj videli, če boste za mano, pa

boste videli le mojo ...!" Seveda smo takoj razumeli njegovo godrnjanje in stopili predenj, saj bi nas, ko bi prižgal magnezijo, njena ostra svetloba zaslepila.

Po ogledu smo sicer redkobesednega Tentavo spraševali to in ono. Še posebej, kako je "odkril" jamo, kdo so bili njeni pomembnejši obiskovalci in še kaj. Po svoji navadi nam je rezko odgovarjal. Razburil pa se je, ko je opazil na tleh zunaj jame ležati majhne kapnike, ki so jih lomili obiskovalci. Rekel je: "Kapnik je kot roža. Ko jo utrgaš, ovene; kapnik pa zunaj jame izgubi vso svojo lepoto in lesk!"

Kot v tolažbo mi je ob precej opustošeni Divaški jami zaupal, da je pod njo druga jama z jezerom, s tekočo vodo in z lepimi kapniki, ter dodal: "Vendar tega, kje je, ne povem, ker si še premlado. Povedal ti bom, ko boš zraslo. Tudi drugim ne povem, da ne bi zvedeli Lahi, ki bi mi tudi to uničili!" V tistih časih so pri nas starejši mlajše ogovarjali v srednjem spolu...

Spomin na te Tentavove besede me spremlja bolj in bolj, kajti čas je marsikaj spremenil. Pionir raziskovanja kraškega podzemlja

Gregor Žiberna - Tentava je umrl in se nisva več videla, da bi mi povedal, kar je bil obljubil, ko bom zrastel. Spomin na pogovor me je spodbudil, da sem po vojni z manjšo skupino, v kateri sta bila dva novinarja in takratni vodja divaške jamarske družine, imena katerega pa se, žal, ne spominjam, šel v Divaško jamo, da bi jo raziskali in morda našli kak ozek prehod na tleh ali v steni, kakšno razpoko ali zadelano steno v njej, kjer naj bi bil prehod v morebitno spodnjo jamo. V jami smo bili več ur in pretaknili vse koticke, a zaman.

Tako ostane tisto, o čemer je govoril Tentava, nepojasnjeno in še naprej uganka; zlasti o tem, ali je res vedel za tako jamo ali pa ni morda bila to samo njegova domneva oziroma sklepanje. Saj se, neglede na vse, lahko vprašamo, kaj se dogaja v podzemlju na območju med Škojanskimi jamami in Kačno jamo? Med njima je samo tri kilometre zračne razdalje, padec vode Reke pa je velik. In to podzemno vodo je zlasti med velikimi povodnji čutiti na več krajih, kot na primer v dolini ob divaški železniški postaji...

Menim, da so navedene Tentavove besede in obljuba, stare štiriinšedemdeset let, vsekakor izziv za naše jamarje, da potrdijo ali ovržejo, kar je povedal vrli Kraševce!

Jožko Žiberna, dipl. pravnik,
1000 Ljubljana, Erjavčeva cesta 22

Razglednica Divaške jame z enim izmed divaških veljakov s konca 19. ali začetka 20. stoletja. Takrat je bila to Kronprinz Rodolf-Grotte. Stalagmit ali stoječ kapnik v sredini je jamarski raziskovalec in vodnik Gregor Žiberna - Tentava poimenoval Kralj Matjaž.

* Žiberna, J., 1981: Divaški prag, Svet krajevne skupnosti Divača

** O njem je v 17.-18. številki revije Kras na 26. strani objavljen sestavek Jožka Žiberne "Sigmund Freud v Škojanskih jamah"

Enodnevni izlet revije Kras
in Turistične agencije Royal

SPOZNAVANJE KRASA

Po DOLINI REKE *mimo* ŠKOCJANSKIH *jam* DO TIMAVE

Za člane Kluba Kras in za druge ljubitelje Krasa pripravljata revija Kras in Turistična agencija Royal iz Ljubljane enodnevni avtobusni izlet "Po dolini Reke mimo Škocjanskih jam do izvira in izliva Timave v Tržaški zaliv" z ogledom kraških naravnih znamenitosti in kulturnih spomenikov. Izlet bo v soboto, 14. junija 1997. Avtobus bo odpeljal s Kongresnega trga v Ljubljani ob 6,30. uri in se vrnil do 22. ure. Za razlago bodo skrbeli strokovnjaki - geolog, pravnik, krasoslovec, gozdar, arhitekt in zgodovinar. Cena izleta s prevozom in prehrano je 3.000 SIT.

Avtobus se bo med potjo po potrebi ustavil na avtobusnih postajah na Vrhniki ob 6,50 in v Postojni ob 7,15 ter udeležence izleta popeljal do Ribnice v dolini Reke. Tam si bodo ogledali fužino Fežnar in Dujčev mlin. Ustavili se bodo v Sprejemnem centru Škocjanske jame in med malico spoznali načrte novega zavoda Park Škocjanske jame. Z Razgledišča si bodo ogledali Veliko in Malo udorno dolino ter se peš podali do bližnjega Gradišča, kjer si bodo na gričku nad njim ogledali v cerkvi sv. Helene freske Janeza iz Kastva, avtorja mnogo bolj poznanih fresk Mrtvaški ples v Hrastovljah. V Divači se bodo ustavili pred Škratelnovo hišo in si jo ogledali, šli do Kačne jame in nadaljevali vožnjo v Sežano, kjer si bodo ogledali tamkajšnji botanični vrt. Po vožnji skozi Tomaj in Dutovlje ter naprej po udornih dolinah bo na Gorjanskem kosilo. Popoldne si bodo ogledali črpališče Kraškega vodovoda v Klaričih in se seznanili z njegovimi načrti za postavitev prečiščevalne naprave v Selah na Krasu. Po vožnji skozi Opatje selo in Miren bodo prestopili slovensko-italijansko mejo v Vrtojbi in se po italijanski strani peljali skozi Rupo mimo Doberdobskega jezera do Štivanja. Tam si bodo ogledali izvir reke Timave in njen izliv v Tržaški zaliv v Ribškem naselju. Po ogledu bo večerja in potem povratek skozi Sesljan in Prosek ter Sežano do Ljubljane.

Strokovni del izleta bo vodil geolog mag. Dušan Novak iz Ljubljane. Sodelovali bodo še: dipl. pravnik Jožko Žiberna, geograf mag. Andrej Mihevc z Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU, gozdar dr. Lojze Čampa z Gozdarskega inštituta Slovenije, dipl. inž. krajinske arhitekture Zdenko Škrlj iz Komunalno stanovanjskega podjetja Sežana, direktor Kraškega vodovoda dipl. inž. Bojan Vovk in prof. Stojan Sancin iz Doline pri Trstu.

"Da bi si olajšali komunikacijo znotraj hiš, so prebivalci slovenskih pokrajin že od nekdaj radi gradili ganke, balkone in terase. Kamorkoli se na Slovenskem človek obrne, tako pravijo, povsod ima kaj lepega videti..." je podpisal to fotografijo Škratelnove hiše v Divači Stane Stanič, avtor mogočne barvne monografije Slovenija, ki je izšla v založbi Apros & Apros v Ljubljani.

Pisne in telefonske prijave za udeležbo na izletu sprejemajo v Turistični agenciji Royal, 1000 Ljubljana, Miklošičeva cesta 38, tel.: 061/132-01-41. fax: 061/131-10-74 do vključno sobote, 7. junija 1997.

PRILOŽNOST ZA KULTURNO-TURISTIČNO promocijo KRASA

Viljem Borjančič

Da potrebuje turizem dolgoročne razvojne usmeritve in ne le občasne "gasilske" akcije, je že dolgo znano. Kot je bilo že velikokrat povedano ali zapisano, bi kazalo ponoviti malodane zguljeno misel, po kateri smo morda vendarle prišli do spoznanja in sklepa, s katerim se ugotavlja, kako je turizem pomembna gospodarska dejavnost. In da to ni le puhla fraza, ki zavija v meglo in ovira načrtovani razvoj pomembne sestavine narodnega gospodarstva, ki jo po zahtevnosti in pomembnosti lahko mirne vesti postavimo ob bok strateško usmerjenim dejavnostim izvoznega pomena.

Še tako plemeniti nameni in želje pa ostajajo zgolj mrtve črke na papirju, če zatajijo proračun in vse tisto, kar ima opraviti z denarjem in kar se, kot po pravilu, zatika vsepovsod - od Centra za promocijo turizma Slovenije (CPTS) do najmanjših turističnih društev, katerih člani, upajoč na državno in lokalno pomoč, večidel vztrajno nadaljujejo delo in snujejo nove načrte.

Vzrokov za sedanje razmere je več. Med glavnimi je prepričanje, da se bodo stvari slej ko prej vendarle postavile na svoje mesto, pri čemer se zanemarija dejstvo, da so se v zadnjih letih družbenopolitične in gospodarske razmere povsem spremenile. Podobno velja za razmere v svetu, ki od nas nenehno terjajo vzdržnost in prilagodljivost v boju za tržni delež, kar velja vse izvozno usmerjene dejavnosti in še zlasti za turizem.

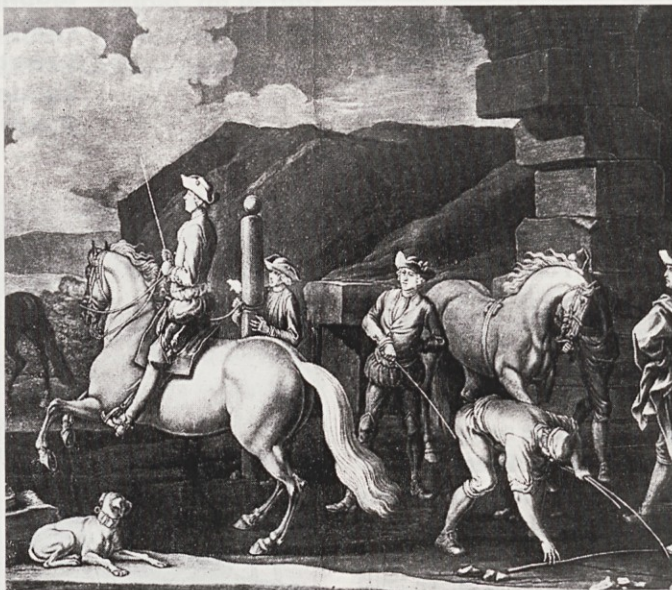
Ne kaže oporekati misli, da je turizem izredno hitro pokvarljivo blago. Na to nas med drugim opozarjajo predvsem

poslovni rezultati Republike Slovenije v letu 1996. Podatki Združenja za gostinstvo in turizem Gospodarske zbornice Slovenije kažejo, da lani v primerjavi z letoma 1995 in 1994 po številu gostov in nočitev v globalu nismo nič pridobili in nič izgubili. Dokončna analiza in razlogi za to nas silijo v primerjave s preteklimi sezonami in s sezonami v predosamosvojitvenem obdobju.

Destvo, da se pri nas ukvarja s turizmom vrsta ustanov, ki jim ne gre oporekati skupnega cilja - turističnega prodora naše ponudbe na tuja tržišča po načelu "Small is beautiful" ali "Malo je lepo", praviloma ne izključuje možnosti za ustrezen odziv na tržišču množičnega (beri: organiziranega!) turizma z razliko od težje obvladljivega, a kakovostno donosnejšega

individualnega ali posamičnega turizma, ki terja od ponudnikov pristnejši odnos do kupca (tête-a-tête) ter razvija tesnejše humane odnose na (višji!) kulturni ravni medsebojnih razmerij.

Poskus tovrstnega komuniciranja je opazen v široko zastavljeni akciji Turistične zveze Slovenije, ki je leto 1997 razglasila za leto kulture v turizmu. V tem komuniciranju "naj prevladuje misel, da ima Slovenija izjemne pogoje in potrebo, da bogastva kulture in njene ustvarjalnosti povezuje s cilji razvoja v turizmu. Zato je njen osnovni namen, da celotna kulturna ustvarjalnost postane sestavni del turistične ponudbe, da v turizmu vnaša nove razsežnosti, kulturi pa omogoča tržno valorizacijo njene ponudbe."

Visoka jahalna šola, bakrorez G.P.Rugendasa, najbolj poznane med člani slikarske družine, ki se je v Nemčijo priselila iz istoimenskega mesta Rugendas na francosko-španski meji. Družina Rugendas je delovala od 17. do 19. stoletja, podobno kot veliki mojster konjskega portreta J.E.Ridinger v Augsburgu, ki je slikal pretežno bitke, kavalkade (slavnostne sprevede na konjih, konjenice), prizore iz vojaških taborov in visoko jahalno šolo.

Slikar Julius von Blaas je na oljasti podobi iz leta 1890 pričaral vzdušje v španski jahalni šoli na Dunaju. Jezdci ogrevajo konje in vadijo posamezne elemente visoke jahalne umetnosti sredi ogromne, z mogočnimi stebri obdane dvorane s cesarsko ložo v ozadju. V loži je podoba cesarja in graditelja jahalnice Karla VI. na lipincu, ki še sedaj s svojo prisitnostjo pozdravlja nastopajoče kot simbol plemenite tradicije

V bolj ali manj sklenjenem krogu predlagateljev kulturne promocije Slovenije bržkone prevleduje mnenje, da gre za dolgoročne usmeritve in za aktivnosti, ki naj bi se na področju turizma nadaljevale v naslednjih letih. Priložnosti za to je pri nas več kot dovolj, saj nam jih značilno kulturno-turistično obarvano okolje ponuja v obilici.

Na misel mi tokrat prihaja pred dawnimi sedemnajstimi leti izpeljana štiri-stoletnica nastanka lipiške kobilarne, ki je poleg imenitnih konjeniških nastopov z elitno mednarodno udeležbo tekmovalcev, z odprtjem novega hotela Klub, s simpoziji o vzreji lipincev, s pošto kočijo z Dunaja do Trsta, z veličastno sklepno prireditvijo na hipodromu in še s čim dala poseben poudarek tudi likovnemu dogajanju v obliki slikarskega ex tempore, ko je žirija vključila

v ožji izbor za nagrade dela devetindvajset mednarodno priznanih avtorjev. Likovnike od vsepovsod po svetu od nekdanj privlači podoba konja, o čemer je tedanji predsednik žirije umetnostni zgodovinar in kritik Sergio Moles iz Trsta zapisal: "Po vsebinski plati je tematika o lipincu pograbila levji delež, celo med nagrajenci, in to skupaj s kraško tematiko. Medtem ko je bila tematika o Lipici - in ta izsledek je skrajno zanimiv (seveda, če odštejemo kakšno izvedbo krajinskega značaja!) - že zajeta v prvih dveh, kar pomeni, da sta človeška in družbena dejavnika v Lipici tesno povezana s svojo zgodovino in z naravnim okoljem in da gre za sodobno in času primerno obliko sporazumevanja med človekom in naravo".

Priložnostno znamko z upodobitvijo lipicanca je oblikoval tedaj najbolj plodovit slovenski likovni umetnik Božidar Jakac, ki je, opazujoč tega konja, iskrivo pripomnil, da ga je zelo težko naslikati, kajti konj ima dušo...

Od njenega nastanka do sedaj so plemenito pasmo belih konj - lipincev upodabljali mnogi umetniki, med njimi, na primer, flamski slikar in mojster upodabljanja visoke jahalne šole Augsburžan Georg Philipp Rugendas (1666-1752).

Motiv lipicanca, ki zasluži vso pozornost, bi morda v letu kulture v turizmu ponovno oživil zanimanje za to zvrst animalističnega slikarstva? Na podoben način, kot je bilo to storjeno leta 1980!

Viljem Borjančič, dipl. umetn. zgodovinar, višji svetovalec za turizem v Upravi enoti Sežana, 6210 sežana, Partizanska 4

ZA POMOČ POLICIJE

POKLIČITE PO TELEFONU 113

Policijska postaja Sežana deluje na območju občin Divača, Komen in Sežana z mednarodnim železniškim mejnim preходом Sežana ter s skoraj 35 kilometri meje z Italijo, ki velja za eno izmed najbolj odprtih mej držav Evropske skupnosti z drugimi državami Evrope. Čez to območje potekajo močni tokovi blaga in ljudi v smereh vzhod-zahod in sever-jug, veliko ljudi s Krasa si služi svoj vsakdanji kruh v Tržaški pokrajini... Vse to odločujoče vpliva na naravo dela policistov - pooblaščenih uradnih oseb, ki skrbijo za varnost državljanov in ljudi, ki bivajo na slovenskem ozemlju.

Da bi bralcem revije Kras predstavili policistovo delo na Krasu, smo se pogovarjali z novim komandirjem Policijske postaje Sežana gospodom Jožefom Muhičem.

Komandir Jožef Muhič je doma iz Slovenskih goric na Štajerskem. Star je dvaintrideset let. Izhaja iz kmečke družine, ki mu je privzgojila trdne delovne navade. Po končani srednji policijski šoli leta 1984 je bil službeno razporejen v Sežano, služboval je tudi v Komnu. Bil je inšpektor za promet na koprski Upravi za notranje zadeve, pred tem pa je bil namestnik komandirja Policijske postaje Koper.

"Policisti smo pooblaščené uradne osebe," pripoveduje komandir Policijske postaje Sežana Jožef Muhič, "kar pomeni, da nam daje družba posebna pooblastila, s katerimi nam je za zagotavljanje varnosti ljudi in za varovanje njihove ter vsakršne lastnine pod posebnimi pogoji naloženo tudi omejevati človekove pravice.

Za varnost ljudi ter premoženja lahko rečem, da je v Sloveniji na zelo visoki ravni. Še posebej na Krasu, saj se lahko tu gibljejo kjerkoli tudi ponoči brez bojzani pred nasiljem. Tu se ljudje med seboj dokaj dobro poznamo, se medsebojno sproti obveščamo in smo navajeni na vse nenavadno ter preteče tudi takoj reagirati. Zaradi tega lahko tudi policisti hitro ukrepamo v primerih, če so vendarle ogroženi ali prizadeti ljudje, njihova varnost in premoženje.

Delo lokalnega policista

Po novi organiziranosti slovenske policije policisti ne opravljamo več vsi vseh za naše delo tipičnih opravil, ampak so ta med nami porazdeljena. In ker je za bralce revije Kras

najbolj zanimivo predstaviti delo, dolžnosti in pooblastila lokalnega policista, se v tej predstavitvi osredotočam predvsem na delo vodje policijskega okoliša.

Pred reorganizacijo policije se je policist kot vodja varnostnega okoliša ukvarjal s preventivo in z represijo, to je z varovanjem in s pregonom. Odkrival je kazniva dejanja, opravljal ogleda in ukrepal; če je bilo treba, tudi s silo. Sedaj pa je raziskovanje in odkrivanje kaznivih dejanj in njihovih storilcev delo kriminalistov policijske postaje, ki so ponavadi v civilu. Sodobna policijska doktrina namreč utemeljuje, da ni združljivo biti hkrati skrbnik varnosti ljudi, njihov svetovalec, kako naj skrbijo za lastno varnost in za varnost lastnine, ter zbiralec informacij o kaznivih dejanjih, hkrati pa v represivni vlogi tudi kaznovati.

Za delo vodje policijskega okoliša poskušam uveljavljati načelo: Pomagaj, svetuj, opozarjaj, preprečuj in šele nato ukrepaj! Zato vodja policijskega okoliša opravlja predvsem preventivne naloge in pomaga policistom, ki se ukvarjajo z represijo.

Naloge vodje policijskega okoliša so:

Sodelovati s prebivalci, s predstavniki lokalnih organov in skupnosti, s predstavniki podjetij, ustanov in društev ter z drugimi, jih seznanjati s kriminaliteto, s kršitvami javnega reda in miru, s prometno varnostjo ter z drugimi

varnostnimi problemi na svojem območju.

Svetovati ljudem, kako ravnati, kadar so kršene njihove pravice ali če je ogroženo njihovo premoženje.

Ustvarjalno sodelovati v oblikah vzgoje in izobraževanja mladine.

Sodelovati s sklicatelji javnih shodov in javnih prireditev ter od njih zahtevati, da upoštevajo pogoje, ki jih za njihovo organizacijo predpiše pristojni organ.

Navezovati z državljanji stike in jih seznanjati z nevarnostmi, ki jih ogrožajo.

Zbirati informacije o varnostnih razmerah in problemih v zvezi z njimi na področjih kriminalitete, varnosti v cestnem prometu, varstva javnega reda in miru, varstva okolja in prostora, varovanja državne meje ter na drugih področjih policijskega dela, pa tudi predlagati komandirju policijske postaje, da odreja na delo ustrezno število policistov za preventivno in represivno delovanje na posameznih delovnih področjih.

Sodelovati z drugimi policisti policijske postaje, s sosednjimi vodji policijskih okolišev in drugih enot v izmenjavanju informacij in zanimivih podatkov.

Pet policijskih okolišev

Območje Policijske postaje Sežana je razdeljeno na pet okolišev s petimi vodji, ki so vsi končali šolo za policiste in imajo večletne policijske izkušnje.

Vodja policijskega okoliša občine Divača je **Dinko Ružič**, ki stanuje v Gornjih Ležečah. Pisarno ima v Divači, Kraška cesta 85. Za občane je odprta v ponedeljkih in petkih med 15. in 18. uro (telefon 067/60-002).

Vodja policijskega okoliša za območje krajevnih skupnosti Lokev, Dane in Sežana je **Robert Renner**, ki stanuje v Malem Dolu. Pisarno ima v Policijski postaji Sežana, Kosovelova ulica 1/a.

Vodja policijskega okoliša za območje krajevnih skupnosti Vrabče, Štjak, Štorje, Kazlje in Avber je **Jože Gorenc**, ki stanuje v Sežani. Pisarno ima v Policijski postaji Sežana, Kosovelova ulica 1/a.

Vodja policijskega okoliša za območje krajevnih skupnosti Tomaj, Dutovlje in Pliskovica je **Ingrid Pečar**, ki stanuje v Sežani. Pisarno ima v Policijski postaji Sežana, Kosovelova ulica 1/a.

Vodja policijskega okoliša v občini Komen je **Branko Zupančič**, ki stanuje v Komnu. Pisarno ima v Komnu, Komen 126/a. Za občane je odprta v ponedeljkih in petkih med 9. do 11. uro ter v sredo med 14. in 16. uro (telefon 067/78-122).

Razumljivo je, da vsakega vodjo policijskega okoliša lahko pokličete po telefonu tudi na Policijsko postajo Sežana na št. 067/73-135 in

se dogovorite za njegov obisk pri vas doma, v policistovi pisarni, na sežanski policijski postaji ali kje drugje!

Za nujne intervencije, kot so nesreče, kazniva dejanja ipd. je najbolj primerno telefonirati na št. 113!

Karkoli vodja policijskega okoliša obravnava na željo ali zahtevo državljan ali po lastni odločitvi, zavede v zapisnik, iz katerega sporočilo z vsemi osnovnimi podatki po vnitvi s terena ali po opravljenem pogovoru oziroma ogledu vnese v računalnik, da se tako informacija more kadarkoli računalniško voditi in obravnavati. Za kaznivo dejanje, ki se ga mora preganjati po uradni dolžnosti, nima kaj pomišljati, kako bo ravnal in ali bo napisal zapisnik. Zakon ga zavezuje, da po takem dejanju takoj obvesti državnega tožilca. Za kazniva dejanja, za katera je treba dati predlog za pregon, pa mora oškodovanec sam odločiti, ali naj se povzročitelja preganja ali pa se povzročiteljevo dejanje samo zavede v zapisnik.

Posebna skrb meji in mejnim prehodom...

Na območju Policijske postaje Sežana je 34,8 kilometra državne meje z Italijo. Policijski okoliš Komen ima nadzor nad to mejo od obmejnega mejnega prehoda Klariči pri Brestovici, dvolastniškega kmetijskega prehodnega mesta Mavhinje in obmejnega mejnega prehoda Gorjansko ter po grebenu Žeken do Velikega Dola. Policijski okoliš Tomaj, Dutovlje in Pliskovica ima nadzor nad mejo od Velikega Dola do dvolastniškega kmetijskega prehodnega mesta Voglje. Od tod in bližnjega obmejnega mejnega prehoda Repentabor, mednarodnega cestnega in železniškega mejnega prehoda Fernetiči, dvolastniških kmetijskih prehodnih mest Orlek in Gropada do mednarodnega mejnega prehoda Lipica pa ima nadzor nad mejo policijski okoliš Sežana. Medtem ko na cestnem mednarodnem mejnem prehodu Fernetiči opravljajo kontrolo policisti Postaje mejne policije Fernetiči, opravljajo kontrolo na železniškem mednarodnem mejnem porehodu policisti naše policijske postaje. Na mednarodnem mejnem prehodu Lipica opravljajo kontrolo policisti iz Fernetičev. Na vseh treh obmejnih mejnih prehodih opravlja z odlokom vlade kontrolo carinska služba, na dvolastniških kmetijskih prehodnih mestih pa opravljajo kontrolo policisti naše policijske postaje po vnaprejšnji napovedi kmetov-dvolastnikov.

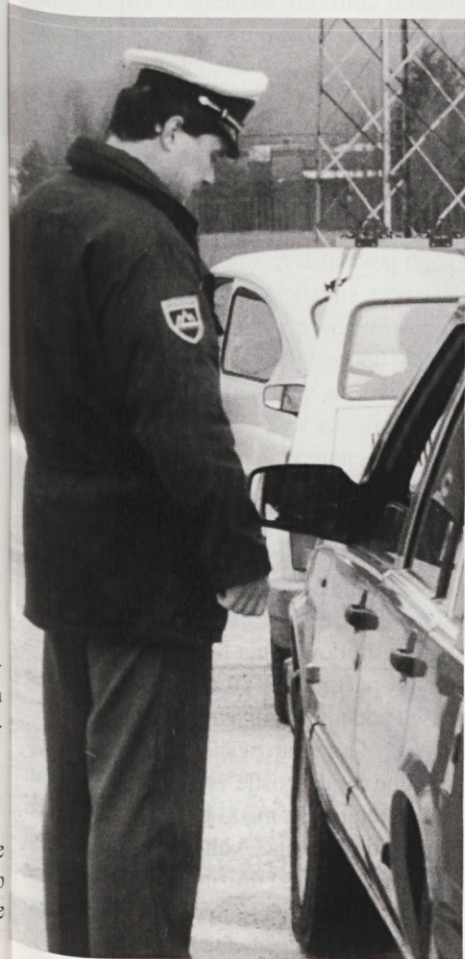
In kakšna so delovna področja policistov?

Policistovih delovnih področij je več... Na področju kriminalitete je to odkrivanje

kaznivih dejanj, zbiranje sledov o kaznivih dejanjih, odkrivanje njihovih storilcev in predajanje storilcev z ovadbami državnemu tožilcu. Na področju splošnih operativnih zadev je to varovanja javnega reda in miru, varstva okolja - ki zajema tudi nekaj uredb vlade, na primer: uredba o varstvu pred požari, uredba o prepovedi vožnje z motornimi vozili v naravnem okolju, uredba o varstvu pred hrupom, uredba o nabiranju gob, ipd. Pomembno področje je nadzor in urejanje cestnega prometa, v katerem je zlasti pomembno odkrivanje prometnih prekrškov in svetovanje ter pomoč ljudem v prometnih nezgodah ali v drugih primerih, ko potrebujejo policistov nasvet. Enako je pomembno tudi področje mejnih zadev in tujcev, v katerem je najpomembnejši nadzor nad prehajanjem državne meje - vstopanje v državo in izstopanje iz nje, potne listine, veljavni vizumi in prenašanje blaga čez mejo. In ker državno mejo sedaj pri nas varuje policija in ne vojska, pomeni, da policisti nadzirajo mejo tudi zunaj mejnih prehodov. Najbolj pomembno pa je policistovo preventivno ali preprečevalno delo, ki se kaže zlasti v seznanjanju ljudi ter svetovanju in pomoči ljudem..." je končal svojo predstavitev policistovega dela na območju Policijske postaje Sežana njen komandir Jožef Muhič.

Na Krasu izstopajo problemi zaradi močnega mednarodnega tranzita ljudi in blaga v smereh sever-jug in vzhod-zahod čez cestni in železniški mednarodni mejni prehod Fernetiči oziroma Sežana. Zato je zelo pomembna pozornost in čuječnost ljudi, ki bivajo na Krasu, do vsega nenavadnega in nenaravnega, kar bi utegnilo ogroziti varnost in mir tukajšnjega prebivalstva in vseh državljanov Republike Slovenije. Mišljena je posebna pozornost na ljudi, ki se ukvarjajo s tihotapljenjem in preprodajanjem orožja ter mamil, s ponarejanjem denarja in z njegovim razpečavanjem, s krajo ali uničevanjem kraške kulturne dediščine, z njeno preprodajo in z njenim prenašanjem čez mejo itn.! Zato policisti svetujejo in priporočajo vsem, ki opazijo ali zaznajo karkoli takega ali podobnega, naj takoj pokličejo po telefonu št. 113 ali policista svojega policijskega okoliša!

Agencija Kras

TURIZEM NA KRASU

V bližini kobilarne Lipica na Krasu, 15 kilometrov od Trsta in 80 kilometrov od Ljubljane, na obrobju vasi Lokev, se lahko z družino ali s prijatelji prepustite v farmi DIOMED družine R. in J. Vojtkovszky domišljiji življenja na deželi, rekreaciji "na svoji farmi s svojimi konji". Jezdite lahko v ogradi in maneži ter po kraških gmajnah in travnikih v okolici, se sprehajate ali kolesarite. Igrate lahko tudi namizni tenis in se sproščate ter utrjujete v savni. Na farmi tudi vzrejuje čistokrvne lipicance, poznane po svoji vzdržljivosti in mirnem temperamentu. Vsi konji so primerni za terensko jahanje. Seveda pa mora gost zaradi plemenske kakovosti konj jahanje obvladati.

Farma ima z vsem opremljen enodružinski apartma z ležišči za pet oseb, s kuhinjo, kopalnico s tušem ter s savno. Ima televizor s satelitskimi programi in radio, mobilni telefon pa le, če si gost to želi. Apartma je povezan z razsežnim hlevom, kar omogoča živeti dan in noč s konji in biti kot gospodar na svoji farmi. Gostom lastniki organizirajo tudi daljše jahalne ture, piknike ter ogled turističnih zanimivosti Krasa. V vasi Lokev so kmečke gostilne, bistro, pršutarna, supermarket, ribarnica, pekarna in slaščičarna. Na farmi je mogoče tudi kampirati, najeti bokse za svoje konje ter kupiti plemenske žrebete.

Zaradi ugodnega podnebja je farma DIOMED odprta vse leto, njeni lastniki pa priporočajo rezervacijo in dogovor o najemu najmanj deset dni pred zaželenim časom po telefonu na št. 067/60-003!

Vikend ali počitnice v naravi in v družbi s konji

POVABILO DIOMED FARME!

Ida Vodopivec- Rebolj

Ime farme po grškem bogu konj Diomedesu

"Ime DIOMED smo uporabili po grškem bogu konj Diomedesu", pripoveduje o imenu podjetja njegova lastnica **Jožica Vojtkovszky**. "Rimski pesnik Vergil opisuje v svoji pesnitvi Eneida, da so v Diomedovem svetišču ob izlivu reke Timave v Jadransko morje, katerega razvaline so vidne še dandanašnji, svečeniki žrtvovali bogovom belega konja. Ker to poročilo priča, da je bil beli konj na Krasu že mnogo prej, kot je bila leta 1580 ustanovljena kobilarna lipicancev v Lipici, smo izbrali za naš hlev z ogrado Diomedovo ime. Besedo farma pa smo dodali, da bo tudi tujec vedel, kako na tej naši kmetiji vzreujemo in šolamo konje ter gostom omogočamo bivanje z njimi v naravi.

Osnova naše zamisli je bila, naj bi gostom - družini ali skupini prijateljev - omogočili živeti s konji v kar se da neokrnjeni naravi, se ukvarjati z njimi, kakor da bi bili njihovi, v hlevu, ki je ta čas tudi nekako njihov, in v apartmaju, ki ga uporabljajo kot svoj drugi dom. Seveda smo že spočetka predpostavili, da je to le za malo skupino, kajti za množično rabo z več hlevi in z več apartmaji bi naša štiričlanska družina vseh prepotrebnih gradbenih del in pozneje vzdrževalnih ter oskrbnih del ne zmogla. Bistvo naše ponudbe je, da gostom prepustimo ranč s konji, da živijo sami na kmetiji, skrbijo za konje, jih jahajo in jih privajajo nase ter se hkrati tudi sami učijo z njimi. Gostje, ki se vračajo, lahko poglobljajo poznanstvo s konji ter razširjajo svoje vedenje o Krasu. In niso redki, ki pred prihodom na počitnice po telefonu vprašujejo, ali so na farmi še lanskoletni konji in jih poimenujejo z imeni.

Od vzreje žrebet lipicancev do življenja s konji v naravi

Osnovni namen v začetku naših prizadevanj je bil v okviru Združenja rejcev lipicancev vzrejati žrebete za razplod, pozneje pa se je izoblikovala tudi zamisel o ponudbi lipicancev za turistično rabo. Ker pa so konji plemenski, kakovostni in s tem tudi dragi, smo se odločili za kombinacijo ponudbe plemenskih konj za razplod in konj za šolano ježo. Pri nas, na farmi Diomed, konj ne dajemo gostom za ježo in učenje na ure, kot se reče, ampak nudimo gostom celovito življenje s konji. Zato, razumljivo, zahtevamo od njih določeno jahalno znanje, če hočejo živeti s konji in jih jezdit.

Z vzrejno in turistično dejavnostjo", pripoveduje gospa Vojtkovszky, "smo začeli na parceli zunaj naselja, ki sem jo podedovala po starših. Ker so sosede na svojih površinah že imeli razvito kmetijsko dejavnost, smo brez težav dobili dovoljenje, da našo tri tisoč kvadratnih metrov veliko parcelo uporabljamo za vzrejo konj. Čeprav taka površina za te namene ni zadosti velika, je bilo za začetek vendarle dovolj... Nato smo najprej zgradili konjski hlev za razplod žrebet lipicancev, velik 22 x 6 metrov, in v novembru 1986 smo imeli v njem že prve konje iz Lokve. Hkrati pa smo že tudi razmišljali o dodatni, to je turistični ponudbi konj, pridobili potrebna nova soglasja in dovoljenja ter pričeli graditi ob hlevu apartma. In pred štirimi leti smo tržišču ponudili kompletno ponudbo.

Osnovna značilnost naše celovite ponudbe je, da gostje živijo na naši farmi sami s konji in da mi, ki jim to nudimo, prihajamo tja le toliko, kolikor si gostje sami želijo, saj živi naša družina v štiri kilometre oddaljeni Divači. Prepuščamo jim, da živijo svoje življenje. Prevladujejo taki, ki si želijo

biti čisto sami, da sami skrbijo za konje, kolikor je to potrebno. V hlevu imamo urejeno avtomatično krmljenje, zato na farmo prihajamo le občasno, po dogovoru z njimi, da uredimo, česar gostje ne naredijo.

Apartma povezan s konjskim hlevom

Apartma ima pet ležišč z dvema pomožnima ležiščema, z dnevnim prostorom, ki ima odprt kamin, z garderobo in s kuhinjo, kopalnico ter savno, ima radio in

glasbeni stolp ter TV sprejemnik s satelitsko anteno. Prostorsko je urejen tako, da ustreza gostom, ki se ukvarjajo s konji zaradi ježe in življenja z njimi, zato je neposredno povezan s hlevom. S terase je razgled na ogrado, kjer so konji, če niso v hlevu ali na ježi. Ob apartmaju je tudi prostor za žar in še ena pokrita terasa z mizo in opremo za igranje namiznega tenisa. Gostje pa imajo na voljo tudi gorska kolesa za izlete v okolico. Apartma ima ogrevanje, ima vso opremo in posteljnino. V hladilniku in zamrzo-

valniku imajo lahko hrano in pijače, kar si lahko nakupijo v vaških trgovinah, ob prihodu pa jim vedno pripravimo tisto osnovno za potešitev lakote in žeje. Še zlasti, če nam pravočasno sporočijo, kaj bi radi. Je pa tudi res, da si večina gostov v apartmaju pripravlja le zajtrke, malice in včasih večerje, kajti na kosila in večerje zvečine odhajajo v vas ali po Krasu in na izlete po bližnjih predelih Slovenije, kamor odhajajo čez dan, če niso s konji.

Gostom prvi dan njihovega bivanja pri nas z vodnikom razkažemo teren in okolico, potem pa jim prepuščamo, da si teren sami izbirajo in ga raziskujejo. Med njimi že prevladujejo taki, ki se vračajo k nam, ker poznajo našo ponudbo in so se nanjo navadili. Nekateri hočejo že pred prihodom vedeti, ali bodo mogli spet jahati konja, ki ga že dobro poznajo, ter pri tem navedejo njegovo ime... Vedno več je tudi gostov, ki želijo z vodnikom med trekingom spoznavati ne le bližnjo okolico Lokve marveč ves Kras tod okrog. Mislim na prave trekinge, kakršne nudijo drugod.

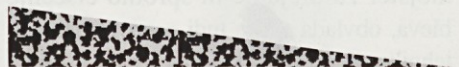
V Lokvi in okolici je več kot petdeset odraslih lipicancev

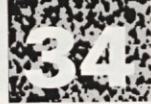
Žal se za tako celovito ponudbo, kot je naša, večina rejcev kakšnih 50 odraslih konj in ponudnikov jezdenja tod okrog še ni ustrezno organizirala, da bi mogli zadovoljevati vseh vrst povpraševanje. Najbrž ne zato, ker še ni prave konkurence, saj prav vsakdo med nami, ki vzrejamo in šolamo konje, predstavljamo čisto posebno in medsebojno različno sestavino turistične ponudbe. Škoda, da tudi drugi nimajo ob hlevih in ogradah s konji prenočišč in vsega drugega, kar sodi k ponudbi življenja s konji v naravi. S tako ponudbo, kot je naša, bi tisti, ki imajo tudi kmetije, lahko prodali svojim gostom tudi velik del doma pridelanih živil, in to najmanj po dnevni cenah. Zvečine so se odločili le oddajati uro ali dve na dan konje za ježo, kar pa, gledano perspektivno za razvoj same dejavnosti, ni spodbudno. Še zlasti ne, če sprejemamo na našem območju naravi prijazen in posamičen - ne množičen - turizem za eno izmed najbolj obetavnih gospodarskih ponog občine. Kakor so nekdaj Tržičani prihajali na Kras počitnikovat, tako bi prav gotovo tudi sedaj prihajali sem

Jožica Vojtkovszky na terasi apartmaja

... Škoda, da tudi drugi nimajo ob hlevih in ogradah s konji prenočišč in vsega drugega, kar sodi k ponudbi življenja s konji v naravi. S tako ponudbo bi tisti, ki imajo tudi kmetije, lahko prodali svojim gostom tudi velik del doma pridelanih živil, in to najmanj po dnevni cenah...

živet zaradi oddiha v naravi in s konji med vikendi in med počitnicami!

Za tiste domačine, ki imajo tipično kraško domačijo s štaljo, lopo in listnikom, po naših izkušnjah naložba v ureditev bivalne enote s spalnim prostorom, z dnevnim prostorom, ki omogoča tudi pripravljanje hrane, ter s kopalnico in straniščem ne bi presegla poldrug milijon tolarjev. Kaj več vlagati v to pa sploh ni smiselno, kajti za večino gostov iz mest je privlačno prav bivanje na podeželski domačiji ali kmetiji v zanjo značilnem ambientu; še zlasti, če se lahko nudi, na primer, poleg jezdenja in nege konj ter življenja s konji tudi rekreacijo v obliki kmečkih opravil, sprehodov, nabiranja zelišč in "raziskovanja" kraške prirode. In to v bistvu za malo denarja, ki pa je ponudniku takih storitev vseeno pomemben vir dodatnih prihodkov. Vnovči se lahko ne le za bivanje turistov preurejeno domačijo, ampak tudi velik del doma pridelane hrane. Še zlasti, ker se vidno povečuje povpraševanje po domači hrani, ki je pridelana biološko, brez uporabe herbicidov in pretiranih količin umetnih gnojil.

Nasploh mislim, da ima Lokev, ki ji pravimo tudi največja slovenska vas, izjemno priložnost s preusmeritvijo kmetij od živinoreje in drugih dejavnosti na čisto konjerejo postati največji slovenski selekcijski center za lipicance in s tem na nek način nadgraditi ponudbo Kobilarne Lipica.

Vsa družina Vojtkovszky skrbi za farmo

Strokovno skrb za vzrejo naših konj in skrb za njihovo zdravje si je naložil na ramena soproga **Rajko**, dr. veterinarske medicine z najmanj tridesetletnimi izkušnjami s konji, zaposlen v Veterinarskem zavodu Slovenije v Sežani. Zdaj je tudi župan občine Divača. Vse drugo je na ramenih ostalih članov družine, osemnajstletnega sina **Uroša**, ki hodi na ekonomsko srednjo šolo, petnajstletnega sina **Anžeta**, ki hodi v osnovno šolo, in mene, ki vodim družbo z omejeno odgovornostjo DIOMED FARM. Anže je pravi mojster za urejanje in sprotno čiščenje hleva, obvlada pa že tudi osnovno jahalno tehniko, ki jo je pridobil na tečaju v Lipici

Notranjost apartmaja

in v Lokvi. Uroš ima za sabo že več tečajev in je na naši farmi terenski vodnik ter uči ježo v maneži. Enkrat tedensko, v sobotah dopoldne, imamo vsi člani družine nekakšno udarniško delo na farmi, ki pa nam hkrati pomeni skupen družinski dan, saj smo med tednom zaradi svojih različnih obveznosti premalo skupaj. Kadar ni na farmi gostov ali če gostje to želijo, moramo skidati gnoj v hlevu, namestiti pod konje novo steljo, jih očistiti in se z njimi tudi ukvarjati. To je zaradi razsežnosti in velikost hleva, v katerem konji niso privezani, ampak se v velikih boksih prosto gibljejo, lažje obvladljivo. Seveda pa pomembno skrb za konje opravljajo tudi naši prijatelji, kadar niso na farmi turisti, saj jih tudi oni vodijo na prosto, jih jahajo in se ukvarjajo z njimi, da so oskrbljeni in vseskozi v ustrezni kondiciji.

V hlevu pet lipicancev

Sedaj imamo v hlevu štiri jahalne lipicance in sicer štirinajstletno kobilo **Batosta** in šestletno kobilo **Montearo**, sedemletnega žrebca **Neapolitano**, sedemletnega kastrata **Favory Batosta** ter enoletno zrebce **Favory Montaur**.

Za jahanje imamo ogrado pri hlevu in manežo v bližnji vrti, ki ni sicer

zadosti velika, je pa kot nalašč za osnovno učenje jahalnih veščin. Za zahtevnejše jahanje uporabljamo manežo pri sosedu Živku Racetu, ki tudi vzreja lipicance in, podobno kot mi, oddaja v najem apartma za turiste, ki želijo biti s konji.

Našo dejavnost smo najprej začeli tržiti na tujem predvsem po prijateljskih navezah in prek agencij. Našo ponudbo je predstavljala tudi Agencija Vas, pomembni del trženja pa je pomenilo ustno informiranje in priporočanje naše ponudbe gostov, ki so že bili pri nas, svojim prijateljem in znancem. Od lanskega leta se predstavljamo tudi v Reviji o konjih. V visoki sezoni, to je v juniju, juliju in avgustu, je tujih gostov štiri petine, v preostalem času pa je tujih gostov manj in prevladujejo domači gostje, ki prihajajo k nam med vikendi. Velik del gostov se vrača. Tudi domačih! Razlika med gosti iz tujine in med domačimi gosti pa je, da prvi počitnice načrtujejo na daljši rok, domači gostje pa se spomnijo nanje šele, ko te že nastopijo. Tako imamo goste iz tujine, ki si našo farmo rezervirajo za leto naprej; torej že, ko razporežemo prospekte in druge propagandne publikacije o Krasu, med njimi tudi revijo Kras, v neposrednih stikih in pogovorih pa jim svetujemo, kaj in zakaj naj si ogledajo. Veliko med njimi je takih, ki radi naš Kras na nek način raziskujejo in odkri-

čeprav si želimo domačih gostov, ker smo z njimi zelo zadovoljni. Imamo goste iz Holandije in domače, ki prihajajo k nam že štiri leta.

Enotedensko bivanje na farmi stane 49.000 SIT, ura jahanja pa stane 1200 SIT

Za domače goste je cena za enotedenski najem apartmaja v visoki sezoni brez uporabe konj za pet oseb 49.000 SIT, za uro jahanja poljubnega konja 1200 SIT, medtem ko je za goste iz tujine najem apartmaja okrog 1000 DEM in za uro jahanja 18 DEM, torej skoraj dvakrat tolikšna. Z gosti, ko pridejo, pa se, seveda, dogovorimo za ustrezen popust glede na njihovo željo po številu ur jahanja. Seveda pa dejanskega jahalnega časa svojih gostov ne preverjamo, kajti če prihajajo k nam živet s konji, to pomeni, da si želijo ne le jahati jih, ampak zanje tudi skrbeti, jih negovati ipd. Svojim gostom popolnoma zaupamo!

Gostom nudimo v apartmaju vse razpoložljive prospekte in druge propagandne publikacije o Krasu, med njimi tudi revijo Kras, v neposrednih stikih in pogovorih pa jim svetujemo, kaj in zakaj naj si ogledajo. Veliko med njimi je takih, ki radi naš Kras na nek način raziskujejo in odkri-

vajo, saj nam po vračanju z izletov navdušeni pripovedujejo, kaj vse so videli in doživeli. Med najbolj obiskanimi kraji oziroma zanimivostmi so vsekakor Škocjanske jame, Štanjel, planina Vremščica z ovčjo farmo itn.

Kaj pa jutri, pojutrišnjem...?

Ker je koncept našega podjetja nuditi tu, na Krasu, v naravi na robu vasi življenje s konji, učenje jahanja v ogradi in maneži ter jahanje v naravi, rekreacijo ter hkrati spoznavanje kraških naravnih in kulturnih znamenitosti ter spomenikov pa tudi kulinariko družinam in skupinam prijateljev z vso, iz tega izhajajočo individualnostjo, nameravamo našo ponudbo dopolnjevati s še boljšimi konji in s še boljšo ponudbo ostalih storitev. V načrtu imamo tudi nakup voza zapravljičeka, da bomo gostom, ki ne jahajo, radi pa spoznavajo naravo, omogočili s svojim voznikom nuditi izlete v okolico, na primer v Lipico, do

Škocjanskih jam, do jame Vilenice itn." končuje svojo pripoved o DIOMED FARM v Lokvi na Krasu **Jožica Vojtkovszky**, ki trži njene storitve, sprejema goste, skrbi za urejenost apartmaja in njegove okolice, pomaga moškemu delu družine v hlevu in sploh skrbi, da je gostom na farmi tako prijetno kot doma, če ne celo bolj, saj prihajajo k družini Vojtkovszky na letovanje, da uživajo v družbi s konji in v izjemni kraški naravi.

Če vas je pripoved o življenju s konji na robu včasih največje slovenske vasi Lokev na Krasu blizu Kobilarne Lipica in svetovnoznanih Škocjanskih jam navdušila in bi radi preživeli počitnice ali vikend s konji, zavrtite telefonsko številko 067/60-003! In to čim prej! Planirajte si svoj prosti čas!

Anže je rad s konji

JUBILEJ

Iz predavanja
prof. Franceta Kralja
"Komen skozi čas"
I. nadaljevanje

KRAS

V vrtincu

TURŠKIH VPADOV, REFORMACIJE IN PROTIREFORMACIJE

Komen slavi 750. obletnico svoje prve omembe kot kraja Cominum v uradnih listinah in hkrati enako obletnico uradne omembe komenske prafare... O tem je 11. januarja letos v Komnu predaval prof. France Kralj, župnik iz Slapa pri Vipavi. V 19. številki revije Kras smo v prispevku "Leta 1247 prva pisna omemba Komna" objavili njegovo predstavitev zgodovinskega ozadja nastanka komenske župnije in kraja Komen od naselitve Slovencev na našem prostoru do leta 1247, ko je na osnovi davka oglejski odlok obdavčil med župnijami furlanskega spodnjega arhidiakonata Cominum z letnim prispevkom 12 mark. V tej izdaji revije Kras povzemamo nadaljevanje Kraljevega predavanja, v katerem je označil težo in pomen turških vpadov na Kras ter čas reformacije in protireformacije na Komenskem. V naslednji izdaji pa bomo objavili še sklepni del predavanja o vizitacijskih obiskih goriškega nadškofa Attemsja na Krasu v 17. stoletju in o verskem ter narodnostnem delovanju komenskih župnikov in dekanov v 19. stoletju.

Turški vpadi in njihove posledice

Na obzorju slovenske zgodovine so se v začetku 15. stoletja pokazali Turki. Slovencem so postali življenjsko nevarni po letu 1463, ko so dokončno zasedli Bosno. Za Goriško so bili posebej nadležni tja do leta 1500. S stalnim vdiranjem čez komaj kaj zavarovane hrvaške meje so z četami sejali strah in grozo, požigali vasi, rušili cerkve, ropali blago in govedo ter vodili v sužnost na tisoče ljudi.

Prvi večji turški vpad na Goriško je bil leta 1469. Vodil ga je strah vzbujajoči Skender paša. Naslednje, 1470. leto, so turška kopita ponovno topotala po Krasu, ko so požgali Devin in Tržič (Monfalcone). Še okrutnejši je bil pohod leta 1472, ko so Turki preplavili Kras in se prek Devina spustili do Tržiča. Turška pustošenja so se nadaljevala tudi v naslednjih letih in desetletjih.

Da je bila stiska res velika, priča poročilo iz tistega časa, ki med drugim

Turški jezdec

Turška procesija jetnikov

pravi: "... onečaščajo se sveti zakramenti, rušijo božje hiše (leta 1481 so ponovno posvetili štanjelsko podružnico sv. Gregorja v Kobdilju, ki je bila oskrunjena »z grozovitvijo okrutnih Turkov«), morijo se številni božji služabniki in tisoči ljudi. Neusmiljeno je sovražnik ločil žene, može, otroke in sorodnike in jih nage, bose, lačne in žejne, okovane v železo in verige kakor hudodelce, z rokami na hrbtu zvezanimi, odgnal v sužnost. Nečloveško se oskrunjajo žene in dekleta, ki žalostno kličejo na pomoč; brezdušno se postopa s starimi ljudmi in nedolžnimi otročiči, katere se na koncu razseka, ako jih ne morejo vleči s seboj; imetje je ugrabljeno in požgano; nesrečne matere morajo s svojimi otroki bežati v črne noči v deževju in nevihti. Koliko je tu mraza in trpljenja, strahu in revščine, koliko bridkosti, bolečine in joka".

Naši predniki so bili v teh težkih urah svoje zgodovine pogosto prepuščeni samim sebi, zato so iskali rešitev za goli obstanek v taborih, to je utrdbah s cerkvijo na sredi, ki so jih postavili na vrhove težko dostopnih hribov in gričev. S tabori je bil posejan tudi Kras: na Vrabčah, na Repentabru, na sv. Katarini pri Štjaku, v Štanjelu, v Tomaju, v Vojščici, idr. Tabori so nemi spomeniki slovenske hrabrosti in vernosti.

Turški napadi, obubožanost in splošno pomanjkanje so ljudi gnali v obup, da so včasih iskali pomoči v nerazumljivih zablodah, kakršne so trosili različni zamaknjenci, štiftarji, bičarji, skakači, prekrščevalci. Ti so v svoji blodnjah ustvar-

jali Cerkvi sovražno razpoloženje in zmedo med preprostimi verniki. Duhovnikov je bilo malo, saj so jih veliko pobrali turški boji; njihova izobrazba je bila nasplošno majhna, ker ni bilo šol, zakaj samostani in njihove šole so bili požgani.

S humanizmom in renesanso tudi protestantizem

V Evropi sta se tedaj uveljavila humanizem in renesansa, ki sta širila modrost starih poganov in se ogrevala za njihove nazore; človek je odkrival nove svetove, odkrival novosti, ki so lajšale in lepšale življenje; svet je bil zmeraj večji, Bog in nebesa so bili zmeraj bolj daleč. Izobraženci, meščani in plemiči so se močno odtujili Cerkvi in pozabljali na Boga. Novopoganski duh se je vtihotapil tudi v Cerkev; med višjo in nižjo duhovščino so se vrinili tudi nevredni, da je zaradi njih v takih časih še bolj trpel ugled Cerkve.

Evropo je tedaj zajel val reformacije, to je poskus prenove Cerkve mimo in proti cerkvenemu vodstvu. Temu, katoliški Cerkvi nasprotnemu gibanju, rečemo običajno protestantizem.

Ko so se okrog leta 1525 začeli širiti protestantski nauki tudi pri nas, so našli več posluha med plemiči, meščani, tržani kakor med kmeti, čeprav so se ponekod novotarije širile tudi pri podeželje. Na Goriško sta novo vero zasejala bivši koprski škof **Peter Pavel Vergerij** in Kranjec **Primož Trubar**. Vergerij je kot zaupnik kralja Ferdinanda leta 1534 celo prejel župnijo Komen, odkoder je sicer pre-

Plat. 71.
Ne proiciamus, Domine, in tempore senectutis
nostrae defeceris carum meum, ne derelinquas me.

Primož Trubar
Peter Pavel Vergerij

Petrus Paulus Vergerius Bischof von Istrien
Johann. 1534. 1535. 1536.

“Komen skozi čas”

jemal dohodke po 50 cekinov letno, ne da bi osebno opravljaj župnijske posle. Leta 1536 je postal koprski škof, nato očitno prestopil v luteranstvo in bil kot škof odstavljen. Na Goriškem in posebej v Devinu se je mudil leta 1558... Pet let pozneje, leta 1563, je na povabilo goriškega glavarja grofa **Jurija Thurna** prišel na Goriško prvi mož slovenskega protestantizma Primož Trubar.

Textor Tkalčič

Vergerijevo in Trubarjevo delovanje ni ostalo brez posledic, zlasti ne med plemstvom in meščani. Med podeželani je nastala posebej močna luteranska postojanka v Rihembergu, na čelu katere je bil ondodni župnik **Gasper Feuz** (Bevčar?). Posamezne protestante je tedanji vizitator **Jernej Porcia** leta 1570 zasledil tudi drugod, na primer v Komnu, kjer pa so nekateri trdili, da jih njihovi rihemberški in kranjski znanci, kadar pridejo tja v goste, silijo k prelamnjanju cerkvene postave. Vsi poskusi, zatreti luteranstvo na Goriškem, so ostali brez uspeha tudi zato, ker se sami duhovniki niso držali cerkvenih nauk in predpisov. Tako je **Tavčarjeva** vizitacija leta 1582, na primer, pokazala, da so se med vsemi duhovniki od Komna do Avč in od Gorice do Vipave le redki (pet) držali celibata, vsi drugi pa so živeli v konkubinat. Seveda so se mnogi izgovarjali nad slabim vplivom okolja. Tako so se Tavčarju čez Rihemberžane pritožili Komenci, češ da jim na skrivaj jemljejo postne jedi, kadar delajo v vinogradih v bližini Rihemberga, in jim potem ponujajo nepostne jedi ter jih na ta način zasmehujejo.

Pri nas in še drugod po svetu se po nastopu novih nauk ne ljudje ne škofje prvi čas niso prav znašli. Ni bilo jasno, kako naj nastopajo zoper zmote in ljudi, ki jih širijo: ta je nastopil ostro, drugi milo.

Kraški protireformatorji

Na naših tleh so pomembno vlogo pri katoliški obnovi (protireformacija) odigrali trije Kraševci, doma iz komenske prazupnije, vsi trije ugledni ljubljanski škofje: **Urban Textor-Tkalčič**

(1481-1558), **Konrad Adam Glušič** (1527-1578) in **Janez Tavčar** (1544-1597).

Kot prvi je nastopil Urban Textor-Tkalčič iz Lipe pri Komnu. Imel je blestečo humanistično izobrazbo in je bil izreden govornik ter vesplošna močna osebnost. Kot ljubljanski škof (1543-1558) je do luteranstva zavzel odločno stališče: Ostro nastopiti proti zmoti, pametno zoper ljudi! Vendar je bil premalo doma, saj je prebil večino časa na cesarskem dvoru, kjer je imel vplivne službe, tako da ni mogel uspešno zatreti objestnosti protestantskega plemstva, ki je nove nauke izrabljalo predvsem v svojo politično korist. Trajnejše zasluge si je pridobil s tem, da so prišli v habsburške dežele jezuiti, ki so imeli pomemben delež pri katoliški prenovi. V jezuitski kolegij Germanik v Rimu je takoj poslal nekaj študentov, med njimi svoja nečaka Kraševca **Marka Textorja** in **Jurija Bogatca** ter Štanjelca **Ivana pl. Kobenzla**, poznejšega vplivnega avstrijskega državnika. Manj sreče pa je imel z magistrom **Antonom** in s **Petrom Škaličem**, ki se nista izkazala za vredna njegovega zaupanja (O tedanjih razmerah na Krasu barvito piše Ivan Pregelj v svojem zgodovinskem romanu “Magister Anton”).

Drugi v trojki znamenitih kraševskih protireformatorjev je Komenc Konrad Adam Glušič. Menda je bil prav po zaslugi rojaka Urbana Textorja, ki je bil tudi sicer njegov mentor, najprej dvorni kaplan na Dunaju, odkoder se je leta 1556 vrnil v rojstni Komen za župnika v domači župniji. V Komnu se je izkazal kot izredni dušni pastir (ustanovil je špital za 12 revežev), nato je po posredovanju uglednega Štanjelca Ivana pl. Kobenzla postal ljubljanski škof (1570-1579). Osebno neoporečen in zgleden duhovnik pa je bil le preveč miroljuben in premalo samostojen, da bi zmozel obvladati bojovite in organizirane protestante, ki so mu sproti podirali vse načrte in ukrepe. A je tudi res, da sam ni iskal sporov s protestanti.

Med najvidnejše može katoliške preнове na Slovenskem uvrščamo tretjega Kraševca, Štanjelca Janeza Tavčarja. Nekdanji jezuitski gojenec na Dunaju, kjer

si je pridobil laskav naslov »magister svobodnih znanosti«, se je odlikoval po zglednem življenju, razumnosti in izkušenosti. Za svojim rojakom K. A. Glušičem je leta 1571 sprejel komensko župnijo. Leta 1574 je postal mestni župnik v Gorici in tri leta pozneje arhidiakon za Goriško. V taki vlogi je vodil reformacijsko komisijo na Kranjskem, postal zaupnik nadvojvode Karla Habsburškega, ki ga je leta 1580 imenoval za ljubljanskega škofa in za svojega svetovalca. Kot ljubljanski škof (1580-1597) si je zastavil predvsem dve nalogi: izkoreniniti protestantizem ter oblikovati versko in moralno zdrave duhovnike. Kot reformacijski vizitator Goriške je leta 1582 obiskal vse goriške župnije in dodobra spoznal versko stanje v domačih krajih. Proti nevrednemu in pohujšljivemu življenju je nastopil strogo, nalagal je kazni in po potrebi odmeril tudi zapor lahkoživim duhovnikom; nič manj strogo je nastopil proti plemstvu in žel uspeh. Na podeželju je tu pa tam naletel na večji odpor (Vipava, Vipavski sv. Križ, Rihemberg), vendar je nasplošno dosegel, da so katoličani dobili več poguma, luteranska napadalnost je pojemale in goriška pokrajina je po svoji vernosti v vsej Sloveniji postala najčistejša in najmanj prizadeta. Močno si je prizadeval, da bi svoji Goriški oskrbel lastno škofijo in le nesrečen splet okoliščin je takrat preprečil uresničitev tega načrta. Z vsemi

Gorica, Travnik

močmi se je zavzemal za prihod dveh, za katoliško obnovo izredno zaslužnih redov na slovenska tla, to je jezuitov in kapucinov. Na njegovo pobudo so se kapucini leta 1591 naselili v Gorici in ustanovili svoj prvi samostan na naših tleh. Botroval je ustanovitvi jezuitskega kolegija v Ljubljani v letih 1596 in 1597. Zanimivo je, da so leta 1615 novonastalemu goriškemu jezuitskemu kolegiju na Travniku v Gorici (zavod in cerkev sv. Ignacija) inkorporirali ali dodelili leta 1633 med drugim tudi dohodke župnije Komen. Te so jezuiti obdržali do leta 1773, ko je bil jezuitski red ukinjen.

Tavčarjeva vloga pri verski obnovi na Slovenskem ostaja nezamenljiva in dragocena. Več kot desetletje ni bilo zasnovano nobeno pomembnejše cerkveno podjetje in izšla ni nobena važnejša vladna odredba, da ne bi pri tem Tavčar sodeloval s svetom in z dejanjem. To je pozneje omogočilo katolištvu trajne uspehe in mu zagotovilo končno zmago.

Triperesni kraški deteljici se je pridružil kot četrti štanjelski rojak **Andrej Nepokoj** (1547-?). Tavčarju je sledil kot goriški arhidiakon. Po njegovi zalugi so odpravili razne sekte (štiftarji, skakači), na Goriškem so uvedli gregorijanski koledar in katoliška prenova je bila dokončana.

France Kralj, dipl. teolog ter prof. zgodovine in geografije na Škofjski gimnaziji v Vipavi, župnik na Slapu pri Vipavi, 5271 Vipava, Slap 53

ČLOVEK JE V SREDIŠČU POZORNOSTI PRI RAZVOJU NOVIH PROIZVODOV

Kjerkoli smo, v gozdu, parku ali na vrtu, nas razveseljuje lepo urejena okolica. Skrbimo za rastline in jih urejamo, tako da ustvarijo simfonijo oblik, barv in dišav. Za mnoge je košnja trate, grabljenje lisja ali redčenje oziroma obrezovanje dreves opravilo, ki daje velik užitek, medtem ko je to za druge nadloga. Z uporabo opreme HUSQVARNA si olajšate življenje. Delo boste opravili hitreje in ga naredili bolj zabavno. Tako boste imeli več časa in energije za občudovanje končnih rezultatov: dobro negovana trata, lepo oblikovana živa meja ali zdrav gozdiček. Husqvarnina oprema za gozd in vrt je narejena za potrebe ljudi. Z upoštevanjem človekove fiziologije lahko izdelamo stroje, ki jih vi udobneje uporabljate. Naše sistematično sodelovanje s profesionalnimi uporabniki po svetu je pripeljalo do visoko zmogljivih proizvodov z odlično zanesljivostjo.

Izkušnje iz dela na terenu kombiniramo z empiričnimi testi v naših laboratorijih in neprestano dosegamo nove uspehe. Rezultat tega so zmogljivi motorji in ergonomska izdelava. HUSQVARNA vam omogoča, da naredite več, celo po končanem delu. Velike napore

smo vložili v zagotavljanje varnosti naših proizvodov. HUSQVARNA je vodilna na tem področju in mnoge naše inovacije so zdaj postale obvezni varnostni kriteriji. Primer za to je naša zavora verige motornih žag z vztrajnostnim aktiviranjem, ki je zasnovana tako, da ustavi verigo v delčku sekunde, če bi se zgodilo kaj nepričakovanega. To zavoro smo uvedli v poznih 70. letih in kmalu je postala standard za druge proizvajalce. Za vas kot uporabnika pomeni naša skrb za varnost dodatno zaupanje. Zaradi zaupanja in varnosti pa so naša orodja bolj prijetna za uporabo. S HUSQVARNO naredite bolje!

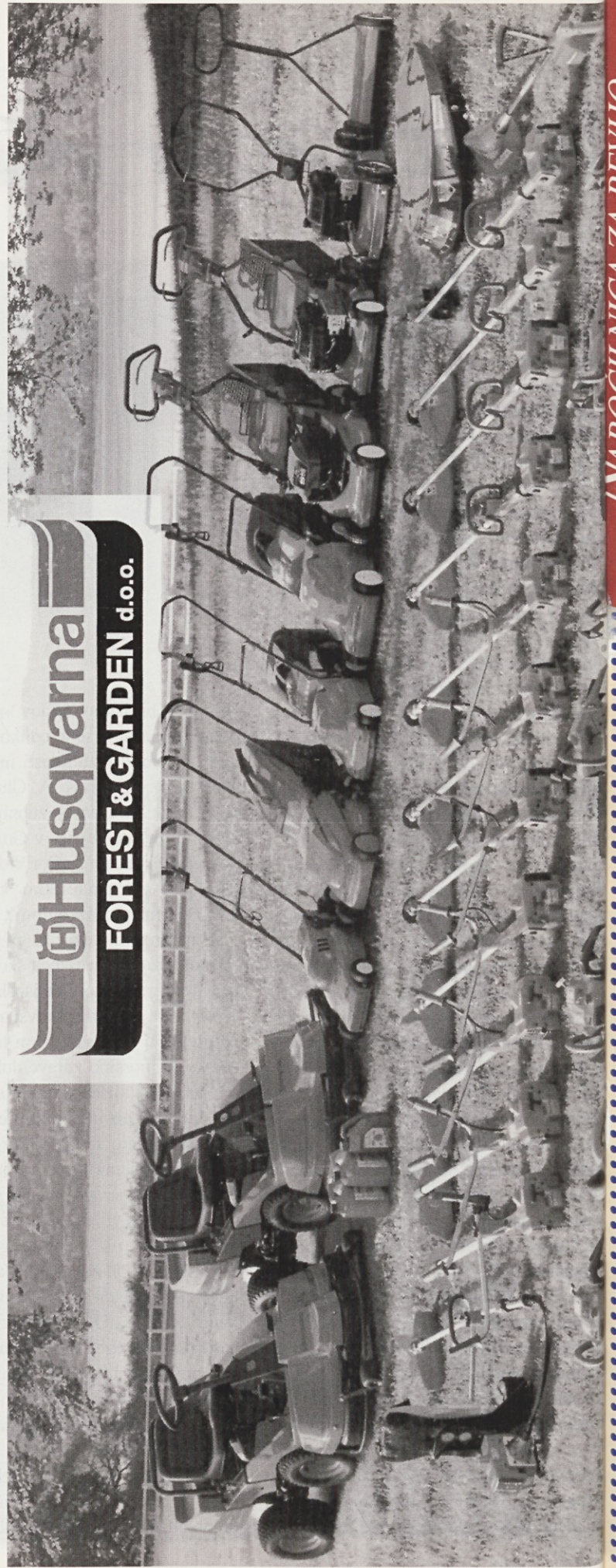
Husqvarna Forest & Garden d.o.o.,

Vanganselska 5, 6000 Koper

Tel.: 066/392-137; fax: 066/33-203

Bodonci, BEBB, 069/49-195; **Boštanj**, Mobic, 0608/41-551; **Braslovče**, DUSETI, 063/720-598; **Brežice**, TMS Brežice, 0608/63-053; **Celje**, GG Celje, 063/451-526; **Božič**, 063/32-481; **KOVINOTEHNA**, 063/432-361; **PARTNER**, 063/411-188;

črnomelj, COLIBRI, 068/51-812; **Dobrova**, ROTAR, 061/12-33-130; **Domžale**, OPARA, 061/722-142; **Gornja Radgona**, Geder, 069/61-494; **Gornji grad**, TORI, 063/843-236; **Kamnica**, HOJNIK, 062/621-425; **Kobarid**, Motkos, 065/85-049; **Kočevje**, Agromarket, 061/853-972; **Koper**, TRGOAVTO, 066/272-510; **TOF Commerce**, 066/37-023; **PROMO**, 066/31-111; **Kranj**, INTERGOZD, 064/241-670; **Ljubljana**, JERAS & DRUG, 061/159-02-04; **VELO**, 061/159-02-04; **Jurca**, 061/15-90-700; **Jurca TD**, 061/575-996; **Maribor**, GG Maribor, 062/223-691; **Budja**, 062/515-006; **Ostrog**, 062/301-695; **Markovci**, Novoselec, 062/766-037; **Mislinja**, Buč, 0602/41-820; **Most na Soči**, Pilimpex, 065/87-349; **Naklo**, MERKUR, 064/48-80; **Solkan**, AGRO Solkan, 065/32-633; **Bijuklič**, 065/28-585; **Poljčane**, Oevirk, 062/825-006; **Postojna**, Česnik, 067/22-891; **Ptuj**, Krajnc, 062/773-965; **Rogaška Slatina**, Taho Rogaška, 063/816-322; **Straža**, Fink, 068/84-366; **Vipava**, Čehovin, 065/65-506; **Zg. Gorje**, GG Bled, 064/725-121.

Husqvarna
FOREST & GARDEN d.o.o.

Za trenutke sproščene poslovnosti.

*Prirejate sestanek, konferenco, kreativno delavnico, predstavitev izdelkov...
Radi bi svojim gostom ponudili več kot le poslovno srečanje.*

HIT Hotel Casino Perla
Kidričeva 7
5000 Nova Gorica
tel. 065 12 630, 126 35 46
faks 065 28 885

Konferenčna dvorana

*V prijetnem, klimatiziranem
modrozelenem okolju Konferenčne
dvorane Perla boste lahko združili
delovno srečanje in družabni dogodek.*

*110 sedežev, učilnica z 20 sedeži,
sejna soba z 10 sedeži, sodobna
tehnična oprema, sprejemniki Brähler,
računalniška projekcija, video in avdio
snemanje. Poleg tega pa še bogata
spremljevalna ponudba. Igralnica,
variete, diskoteka, restavracije, hotel,
trgovine, bazen, savna, fitnes, frizerski
in kozmetični salon, teniški igrišči,
varovano parkirišče.*

A kaj bi le naštevali?

Obiščite nas.

Z veseljem bomo ustregli vašim željam.

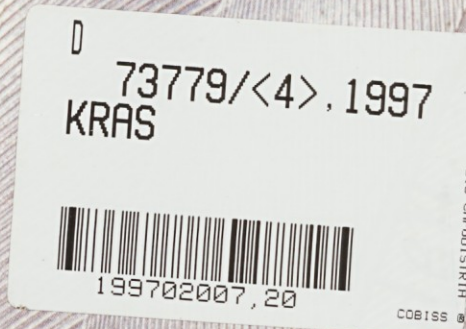
Hoteli Igralnice Turizem

C. IX. korpusa 35
5250 Solkan, Nova Gorica
tel. 065 28 221, 27 258 (prodajna služba)
faks 065 25 557, 26 430
Internet: <http://www.hit.si>
E-mail: pavlin.suzana@bit.si

daleč na
 pot
 se se dvigne
 Z drugega
 konca sveta
 konca sveta
 se oglasi
 se oglasi
 in je doma
 in je doma
 povsod tu
 povsod tu
 kakor tam.
 kakor tam.

mobitel
 SLOVENSKI OPERATOR NMT & GSM
<http://www.mobitel.si>

mobitelGSM
 Globalni sistem mobilne telefonije - omrežna številka 041

svoboda
 KOTPTICA